ВІСТІ

БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1 УД УНА

Рік III | Червень-Липень 1952 | Ч. 6-7 (20-21)

О. Горбач (Німеччина)

Чому Броди?

Як рік тому, може, вперше офіційно перед власним громадянством і чужинцями кол. вояки 1-ої УД виступили з брідськими святкуваннями, довелося чути напівжартівливу замітку:

«Чому власне ми, українці, ще найлегше даємо себе спонукати святкувати трагічні для нас історичні події: Крути, Базар; до комплету ще бракувало б Берестечко, Полтава... Чому ж нікому не прийде на думку святкувати Конотопу? Ба навіть святкування загалом вдало проведеного перевороту у Львові на 1. XI. 1918-го починається конче панахидою... І от ви, молодше покоління, теж починаєте «панахидити» з Бродами...»

Чи справді воно так? Чи справді трагічний у своєму висліді брідський бій Української Дивізії тому скоро діждався «беатифікації» та й тому його відмічування так скоро було підхоплене молодим поколінням, що там «наші бідні хлопці гинули?» Що була ще одна дата для комплексу панахид? Гадаємо, що ні. Було бо в останній війні і перед нею більше місць, де згинуло куди більш українців, ніж під Бродами.

Щоб зрозуміти, чому Броди, треба б глибше вчутися в мислення їх учасників.

Кількадесятимільйонова бездержавна нація з молоддю, виховуваною на аналізі програних Визвильних змагань, коли била та велика година для народів у Середущо-східній Европі. З молоддю, що не хотіла уважати себе з ніякого погляду упослідженою, гіршою за молодь котроїнебудь іншої нації, державної. З молоддю врешті, якій втовкмачувано, **що** воно значить будувати і втримувати повноцінну державу, спосібну опертися валові з північного сходу і валові з Заходу. До тієї задачі готовила себе вона, ця упокорювана обставинами молодь, впродовж довгих років чужих окупацій.

Хто довго живе в неволі, відштовхуваний від керівних, відповідальних становищ, той зчасом втрачає певність себе, довір'я до своїх сил і здібнощів. Ми були те покоління, у свідомість якого вкрадався сумнів, чи ми справді здібні в модерному світі дотримувати кроку з іншими, щасливішими народами. Одна з форм підсвідомої провірки такої життєвої повноцінности й була для великої частини нашої молоді Дивізія. Тому ніщо дивне, що туди не попали самі лише «кукурузяники». Тому серед українців у Дивізії не було лишень якогось пасивного спротиву бажанням власть-імущих згори, але була позитивна українська цілеспрямованність, позитивна власна програма.

Броди це була вогнева проба «можу» молодого покоління українців, що роками леліяли власне «хочу». Обставини лише так склалися, що цей перший більший хресний бій вийшов нещасливо. Не тут місце аналізувати ці зовнішні обставини, що на те склалися. Все ж молоді українські вояки могли гордо тримати чоло після цієї першої хресної проби. Іспит зі свого «можу» вони склали. Боролися самі під проводом своїх старшин, боролися до останнього. Ішли відбивати становища в хвилинах, коли звідти панічно втікали загартовані вже в кількарічних боях німецькі вояки.

Чи не безглуздя, спитає хтось. Бо ж ніби що могла вирішити в невблаганнім ході подій мізерна дивізія? Хто так ставить питання, той глузду цієї постави молодого українського вояка не зрозуміє. В ці хвилини важких досвідчень цей молодий вояк сам перед собою, перед своїми сучасниками й нащадками позбувався комплексу меншевартости, розвіював ту тінь недовір'я до власних сил, що її в ньому, в його підсвідомості, залишала власна історія. Переконувався, що його ж таки ідея держави, яка має поставити на схрещенні силових піль чужих потужних центрів, це не фантазія, ні примха. Минуле настирливо підсувало йому сумнів: «Добре, бажання то творити свій новий міжнародній силовий осередок було і напевно є, але чи вистачає на це твого «можу»?...»

Під Бродами цей вояк побачив у найважчій, бо вогневій, пробі, що його сумнів безпідставний. Побачив себе, побачив масу других таких самих, як він, коли вони для візії того, що їм ввижалося в майбутньому, вміли до останнього боротися і падати. Опановано, без театрального патосу, жестів, з переконанням. Він, як колись невірний Тома, побачив, що його сумнів у своє власне «можу» неоправданий. Ця генеральна проба переконувала його, що він і його покоління спосібне реалізувати накреслену колись батьками велику візію. Він став певним себе, став гордо тримати чоло.

В тому глузд жертв з-під Білого Каменя й Почапів. Звідси й зрозуміло, чому для тих молодих людей, що опинилися на еміґрації, нещаслива своїм вислідом битва з 2-ої світової війни (сотні ж таких зведено на побойовищах світу в 1939-45 роки!) може стати приводом для святкових відмічень наших молодих вояків по всьому світі. Звідси й не припадок, що не зважаючи на такий ліричний факт, мовляв, «наші хлопці гинули ні за що» — ті брідські святкування не носять теж ні пригноблюючого, ні панахидного характеру. Бо ж «брідське покоління» гордо глядить в очі батькам, що спромоглися на Кримський похід Болбочана, на Чортківському офензиву й на похід на Київ-Одесу. Гордо й без комплексу меншевартости глядить в очі своїм ровесникам з інших націй. Самопевне, що як на його ще добу припадуть вирішні події на Сході Европи, то воно їх спосібне опанувати.

Нашими очима:

ЇХ ЗАПОВІТ

В Кенбері і Буенос Айрес, в Мадріді й Шікаґо, Лондоні й Торонто зійдуться в ці пізні дні липня наші друзі й українська громада та згадуватимуть пам'ять тих, що навіки залишилися під Бродами.

Присвятять їм теж свою програму українсько-мовні авдиції радіовисилень Ню-Йорку, Філядельфії й Боффало і, може, ще деякі. Так, святкування роковин бою під Бродами набрало в нас уже прав громадянства і їх святкуватиме українська спільнота в ряді інших наших історичних дат, відмічуватиме, бо на це заслужили собі поляглі.

Є тільки одна небезпека: такі святкування не можуть стати бездушним ритуалом, не сміють в'їхати у «виїжджену колію» і зводитися єдино до сценічно-вокальних репертуарів. З-поза зовнішньої форми завжди чітко мусить пробиватися **зміст**, з мельодій пісень, із святкових промов мусить кликати й **бути нами вчутий і повсякчасно визнаваний** заповіт наших друзів, що полягли на те, щоб жила Україна, що віддали все, що найцінніше на те, щоб Ти, колишній Вояче Дивізії, і Твої діти в серцях і чинах завжди служили ідеї, за яку вони впали. Головно сьогодні, розкиненим по всьому світі острівцями серед чужого моря їх заповіт наказує нам не забути рідних стріх за багато-поверховими кам'яницями Мангеттену, не проміняти рідної землиці за неонові світла надтемзських бульварів чи бродвеїв. Поляглі під Бродами наші друзі кличуть нас, що мали щастя вийти з останньої світової завірюхи живими, остатися вірними Великій Ідеї, для якої жили покоління українців, і не проміняти Її на чужині за золотого тельця.

Такий зміст і сенс можуть і повинні мати наші брідські святкування.

ОРТ.

М. Матчак (Англія)

Поручник Поспіловський

(Із споминів)

Після закінчених щоденних зайнять наш сотенний (2-ої сотні 30-го полку), хор. Березовський любить погуторити в крузі своїх друзів-старшин. Час до часу запрошує він і мене — свого бунчужного. Здебільша такі зустрічі відбувались у сотенній канцелярії. І саме під час однієї такої гутірки я вперше познайомився з пор. Поспіловським, сотенним 4-ої сотні. Не знаю чому, але пор. Поспіловський відразу заімпонував мені. Його спосіб висловлювати думки та справді старшинська поведінка і постава зацікавили мене. Пор. Поспіловський була людина вроджена на військового старшину. Правда, в нього був глибокий військовий досвід. Він мав за собою старшинський вишкіл царської школи, 1-шу світову війну, визвольні змагання в лавах Армії УНР. Останньо ж проживав він як еміґрант у Варшаві. Він втішався повагою не тільки серед стрілецтва своєї сотні, але й усього куреня.

Наскільки серед сотенних-українців панували сердешні товариські взаємини, то щось протилежне давалося запримітити у відношенні до командування куреня, доволі скоро заміненого старшинами-німцями. З першого погляду ввічі кидалися напружені, а часом і ворожі взаємини поміж командантом куреня, сот. Кльокером, чи його ад'ютантом, хор. Мічіле й рештою старшин-українців. Бундючний сот. Кльокер це був власне старшина поліції, що мало визнавався на властивому фронтовому вишколі і недолюблював наших старшин з їх фронтовим досвідом. Він особливо не любив пор. Поспіловського. Свідомий цього пор. Поспіловський завжди протиставився йому, це доводило Кльокера до люті, і врешті перероджувалося в шукання пімсти — і то в часі вже фронтових боїв.

Неділя 14 липня під Бродами розпочалася барабанним вогнем важкої большевицької зброї, всуміш із виттям «катюш». Ворожі літунські ескадри бомблять наші становища та прифронтові дороги. Дивізію негайно перекидають в першу бойову лінію. 30-ий полк покидає розбудовані становища та спішним маршем почерез Підгірці, Сасів, що саме стоїть в полум'ї, йде на Колтів, де має перебрати від «вермахту» фронтовий відтинок. Нашим частинам прийшлось відбивати в большевиків окопи, що їх німці на кілька годин швидше опустили. Прийшли перші дошкульні втрати в людях. Безперервний цілоденний наступ большевиків з численними нашими протинаступами та загальне невідрадне становище змусило наші сотні до відвороту. Надвечір ворожа артилерія починає обстрілювати ліс, де ми отаборились. На дорозі все успокоїлося, ніхто не відступає, значить ми самі стоїмо на цьому відтинку в боротьбі з ворогом.

Штаб нашого 1-го куреня перебуває в бункрі біля костела в селі Майдан.

Мрячний ранок. Відвідую нашого сотенного хор. Березовського та стрільців сотні. Одночасно стрічаюсь із знакомими з сусідніх сотень. Настрій у них не надто поганий. Турбує їх лише ворожа перевага, відсутність і то цілковита власного літунства та канонада довкруг нас. Чи часом не оточення? Мряка пока така густа, що годі бачити ворожі становища. Тут, на передовій зустрічаю й пор. Поспіловського. Він розказує про бої, висловлює критичні завваги про наше загальне положення і просить при нагоді переслати йому сухе білля тому, що його власне пропало з автомашиною, яку вчора поцілило гарматне стрільно. Довше розмовляти не можемо, бо він мусить давати стрільцям вказівки, як їм нашвидку розбудувати оборонну лінію.

Перед полуднем помалу прояснилося й большевики розпочали гураганний вогонь артилерією й особливо гранатометами. Телефоністи щораз направляють телефонні лінії поміж сотнями та куренем. Наші сотні відкидають ворога дуже часто власними протинаступами. Біля полудня бій стихає. Надворі соняшна погода.

Після обіду сотник Кльокер покликав до себе пор. Поспіловського та наказав йому створити з охотників ударну групу, якої завданням було б знищити ворожий гранатомет та привести полонених. Завдання одчайдушне. Як враховувати відкритий терен та соняшну погоду, то таке завдання видавалось невикональним. Того можна б хіба пробувати вночі. А так, то це було однозначне із висиланням усіх на певну смерть.

Пор. Поспіловський прийняв цей наказ спокійно, по-військовому. Охотників знайшов скоро. З биттям серця та гарячковою нетерпеливістю ми ожидали його, і він — прийшов. Своє завдання виконав блискуче і на доказ привів полонених та приніс ворожий гранатомет. Все те без власних втрат. Наближався вечір. В міжчасі ми підкріплялись рештками наших харчових запасів. Ворог почав знову обстріл. Пор. Поспіловський, якого я тоді бачив в останнє, швидко відійшов до своєї сотні, що ждала його команди.

Згодом розказував мені очевидець про мужню оборону села Підгірців пор. Поспіловським з останньою горсткою стрільців, де він і згинув підступно від кулі большевика, що нібито здавався йому в полон.

Юрій Форись

Отче наш...

Могутній цар на небі Ти.
Ім'я Твоє — це заповіт.
Воля Твоя, як грім сильна,
свята.
— На небеси. —
А на землі
Червоний сатана
Кривавить світ.
Зійди!
В гніві Твоїм
святім
спали,
зітри
З лиця землі це пекло.
В ньому ми,
Колись вільні,
у своїй хаті
— Хліб наш насущний —
Просим ката,
як ласки.
. . . . . .
Жебраки,
Раби ми,
— І прости нам довги наші —
Як ми колись,
Мечі міцні,
тверді,
крицеві візьмем в руки
І його, чорта, скупаєм в крові.
Прости його. Ласкавий Ти.
Бо ми
Довгів
Оцих кривавих не простимо!
Смерть мільйонів,
Смерть братів
Ми пімстимо!
Проллємо
Кров за кров!
— І не введуть нас у спокусу —
Кати ласкавим словом.
Ми не спочинем, поки знов
На трупах їх лукавих
Збудуєм Царство Правди,
Волі
і Любови.
. . . . . .
Для поколінь,
що прийдуть.
Амінь!
— Отче наш —
нам поможи!

Беллярія, 23. 7. 1945

Ділимося сумною вісткою, що дня 29. 5. ц. р. помер у Парижі на 75-ому році життя кол. начальний вождь Української Галицької Армії та командувач Армії УНР

ген.-полк.
Михайло Омелянович-Павленко

Головна Управа Братства
к. Вояків 1 УД УНА

Полк. Петро Титаренко (Німеччина)

Протипанцирна Бриґада „Вільна Україна"

Протипанцирна Бриґада «Вільна Україна» була однією з-поміж частин Української Національної Армії. Її формування почато 22 лютого 1945 р. з наказу німецького СС-Фюрунґгавптамту за порозумінням з ген. П. Шандруком.

Звідки взято її рядовий і підстаршинський склад? В Берліні в тому часі всі протипожарні відділи в 85% складалися з українців, з-поміж яких і було доручено взяти бл. 500 люда для тієї майбутньої Бриґади. До її формування було викликано полк. Дяченка, що в тому часі доводив 3-ім українським пішим полком. Серед пожарників же находилося доволі велике число підстаршин совєтської армії; старшин там майже не було. З них і поповнено підстаршинський корпус Бриґади.

Дня 25 лютого 1945 р. відділ в 500 чоловік з Берліна був перевезений до міста Німека, яких 40 км на захід від Берліну, на дальше формування й вишкіл. Тут і був зформований І-ий курінь Бриґади в складі трьох мисливських сотень, однієї підстаршинської сотні, однієї кулеметної, однієї мінометної і господарської чоти. Сотня складалася з п'яти мисливських роїв; у кожному рої — 21 чоловік. Командиром роя був старшина, або підстаршина із старшинськими правами та двох заступників ройового. Така організація була накинута німцями й була цілковито подібна до організації парашутних бриґад.

Наприкінці лютого стали прибувати з Берліна дезертири з пожарних відділів. З них і почато формувати ІІ-ий мисливський курінь.

Увесь І-ий курінь був озброєний німецькими «штурмовими крісами» як теж «панцерфавстами». ІІ-ий курінь озброєно німецькими ґвинтівками; кулеметна чота мала два кулемети, мінометна — два міномети.

Під час формування Бриґади в місті Німек при ній не було ніодного німця. За весь час формування був з Гавптамту один німець-капітан на навчальних вправах сотень і на гострому стрілянні та згодом, перед виїздом із Німека, німець-генерал на загальній інспекції.

У дні 3 квітня 1945 р. Бриґаду завантажено в ешелони й підвезено ближче до фронту — до містечка Ґляц на Шлезьку. Вже під час переїзду до Бриґади був прикомандований із Гавптамту німець-капітан та двох підстаршин, що одначе ні до яких внутрішніх справ Бриґади не втручалися.

В Ґляцу до Бриґади приділено п'ятьох німецьких старшин з «вермахту», трьох лікарів і чотирьох платників. Тут, як і попередньо в Німеку, Бриґада вишколювалась за програмою, складено полк. Дяченком, і німці до справ вишколу загалом не вмішувались. В Ґляцу докладну інспекцію обох куренів провів ген. граф Штрахвіц, якому власне підлягали всі такі протипанцирні бриґади. На прохання комадира Бриґади він і забрав раніше присланих старшин-німців та надіслав молодших. Він теж наказав зформувати мотосотню — на мотоциклах.

До Ґляцу й почало надходити поповнення, що його присилав ген. Шандрук; з нього й почато формувати ІІІ-ій курінь. Це поповнення здебільша не відповідало Бриґаді; старшини — старі еміґранти після одних-других, навіть не форсовних вправ хворіли і їх приходилося відсилати звичайно назад. Мужва ж — це був здебільша молодняк 15-16 років; з нього теж могли б бути зчасом добрі вояки, але тепер його приходилося відсилати назад до Праги.

12 квітня 1945 року Бриґада вирушила на фронт у такому складі: командир Бриґади — полк. Дяченко, його ад'ютант — пор. Юрків, І-ий курінь під командуванням сот. Фурса, ІІ-ий — пор. Гладичева, ІІІ-ий — пор. Старовійта, мотосотня — хор. Іванюка, чота жандармів — сот. Сокальського. Командир Вогневого куреня мав бути надісланий ген. Шандруком.

Майже в 100% Бриґада складалася з охотників, що були приготовлені для найважчих завдань. У великій більшості вік стрільців не переходив 23 років. Вони були зжиті поміж собою як попередньою вже службою, так і в самій Бриґаді. Сотні складалися за принципом земляцтва, як от напр., до 1-ої сотні належали головно миргородці (з миргородського повіту), до 2-гої з лубенського, 3-тя сотня — чернігівці, тощо. Були рої, що складалися з земляків, дуже часто споріднених поміж собою. Напр. нерідко траплялося, що в рою було 3-4 рідних братів, а їх батько був у господарській сотні. До своїх відділів вони відносились з великою любов'ю і кожне завдання намагались виконувати якнайкраще. Бриґада, майже зовсім незалежна в стадії вишколу від німців, стрільцям імпонувала, а постійні похвали на інспекціях сприймала як заслужену належність. Звідси й родилася віра в своїх командирів. Особливо добре дібрався був І-ий курінь; він і був ще найкраще вишколений.

Підстаршини, в більшості совєтської служби, і звідси — з усіма додатніми й від'ємними сторінками Червоної Армії, помалу вироблювались в свідомих українців.

15 квітня Бриґаду зібрано по тривозі й завантажено в три ешелони, які й відправлено на фронт. У першому транспорті від'їхав штаб, І-ий курінь та мотосотня. Ввечері того ж дня, не доїжджаючи 12 км до Бавцену, транспорт був обстріляний кулеметним і гарматним вогнем. По наказу командира Бриґади просто з вагонів І-ий курінь пішов у наступ і відкинув большевицькі патрулі за перші висоти. Відомості про ворога були, що Бавцен оточений і боронитьcя. Завданням Бриґади було — втримати зайняті позиції й недопустити до розширення большевицького прориву. Бриґаду включено в склад Корпусу «Герман Ґерінґ». Впродовж ночі патрулі устійнили перебіг фронту ворога й нав'язали контакт із сусідами. Сили самої Бриґади розташувались так, що І-ий і ІІ-ий курені зайняли становища, а ІІІ-ій залишився позаду в резерві. Ворог тримався пасивно і тільки час до часу його танки гарматним вогнем обстрілювали район розташування Бриґади.

17 квітня Бриґада отримала наказ вислати сильні патрулі в напрямку Бавцену і пов'язатися з німецькими відділами, що боронились в оточеному місті. Завдання це частково вдалось одній із патруль виконати: вона знищила два ворожих танки «Т 34» і привела двох німців із «фольксштурму», що обороняли місто.

22 квітня ввечері 3-тя сотня перейшла в наступ і вибила ворога з його становищ та зайняла залізничну станцію. Взято 12 полонених і що головне три вагони з куривом.

23. 4. Бриґада двома своїми куренями вже просунулась при незначному спротиві ворога на 5 км вперед. Постарому вона залишається без безпосереднього зв'язку з німецькими частинами і «висить в повітрі». 27. 4. донесли патрулі, вислані ще попереднього вечора, що на передпіллі фронту великий рух: шосейний шлях, що веде з Бавцену на Дрезден, заповнений відступаючою піхотою й обозами. На світанку 27. 4. на відтинок І-го куреня прибув командир Бриґади та з власної ініціятиви наказав розпочати наступ 2-ій і 3-ій сотням. Наступ цей заламався в кулеметному й мінометному вогні ворога, що перейшов навіть до протинаступу, прорвав оборонну лінію 1-ої сотні й почав виходити на тили Бриґади. Десь в 9-ій одині від штабу Бриґади прийшло донесення, що ворог загрожує вже безпосередньо штабові. Командир Бриґади, наказавши командирам куренів триматись далі, своєю автомашиною («фольксваґеном») бічними дорогами продістався до штабу, зібравши всіх включно до штабовиків і німецьких шоферів (в тому часі Бриґада мала вже приділених дві німецькі автоколони), з тією збираниною вдарив на ворожі становища. Залишивши понад 30 вбитих, ворог почав під вогнем наших «штурмґеверів» відступати, густо встелюючи поле трупом. Очистивши прорив, Бриґада взяла яких 50 полонених. Далі з наказу командира Бриґади пішли в наступ 5-та і 6-та сотні ІІ-го куреня. Ворог не витримав цієї бравурної атаки і почав здаватись. До 11-ої години вранці Бриґада мала вже такі трофеї: понад 300 полонених рядовиків, 10 старшин (в тому полковник, командир дивізії), 4 гармати, 5 полкових мінометів і понад 200 пар коней з возами, навантаженими різним військовим спорядженням. Був вповні розбитий 19-ий піший полк 7-ої польської дивізії, в якої складі майже 50% було не-поляків. Полонені українці з походження ще того ж таки дня увійшли в склад Бриґади. Завдання цього полку було прикривати відворот цілої дивізії, а що йому частково й удалось. Причиною масової здачі в полон була неможливість відвороту. Патрулі й частини 1-ої сотні, що лишились на тилах ворога, з лісків і забудовань не давали змоги ворожим відділам відступити. Одночасно з

Д-р Любомир Ортинський (Німеччина)
пор. 1 УД

Дружини Українських Націоналістів (ДУН)

(Із історії Групи «Південь»)

Напередодні війни Німеччини з совєтами

Розвал Польщі й окупація більшости західніх земель України Совєтським Союзом спричинила масову еміґрацію українців з Галичини, Волині й Буковини до т. зв. Генеральної Губернії (Польщі), чи то до Німеччини. Годі зараз подати точне число втікачів, все ж треба прийняти, що воно йшло в кілька десятків тисяч, що головним чином осіли в прикордонній полосі ГГ: на Холмщині, Підляшші й Лемківщині. Багато тисяч молоді опинилося на роботах в Німеччині й Австрії з головними скупченнями в районах Берліну, Бравншвайґу, Гамбурґу, Катовиць, Бресляву, Відня, Лінцу, Зальцбурґу й Ґрацу.

Від першої хвилини еміґрації українці вважали свій побут на чужині короткотривалим, розраховуючи на скору війну поміж Третім Райхом і СССР. Для всіх було очевидним, що союз Ріббентроп-Молотов це тільки тактичний маневр і що скоріш чи пізніш прийде до зудару поміж двома потугами. А в тім бажання ставало батьком думки і все розглядано тільки під цим аспектом. Очевидно, не бракувало теж і об'єктивних позна на те, що до війни йде. Це позначувалося доволі виразно після капітуляції Франції в червні 1940-го, а ще більше після безуспішної конференції Гітлера з Молотовим в листопаді 1940-го.

Бувши переконаними про скорий вибух німецько-совєтської війни українські політичні чинники, як і загалом вся українська спільнота по цей бік кордону, вважали доцільним і навіть конечним мати якусь українську військову формацію, що вже з першого дня могла б взяти активну участь у війні і своєю присутністю впливати на дальший хід подій на Україні.

Ідея активної боротьби з большевизмом, свідомість великого для неї значення політичних і збройних сил, що їх могли змобілізувати й виставити українці, казали вірити, що з вибухом війни проти СССР німці шукатимуть в українцях партнера й союзника. Не входячи на цьому місці в критику такого розумування, все ж хочемо ствердити, що воно мало стільки ж само логічних «за», як і «проти». За такою концепцією промовляв здоровий глузд, знання обставин на Сході і загалом всього комплексу большевизму. За цим промовляли усі стратегічні моменти майбутньої війни, статистика, дотеперішній досвід з воєн на Сході Европи, коротко — все, що має якийсь стосунок до ведення війни на цьому терені і з цим ворогом. Сподівання українців були підтримані й деякими німецькими чинниками, головно колами Головного командування армії і цілою низкою німецьких знавців проблем Сходу. Проти цього була одна велика істина, що її так добре висловлює висказ одного державного мужа, а яка своє клясичне підтвердження знайшла в політиці Третього Райху: «Венн ді Меншен вюстен, міт ві веніх Вайзгайт ді Вельт реґірт вірд...» Отже проти таких розумувань був «Майн Кампф» і вся політика націонал-соціялістів, а саме вони, і не генерали і специ із ОКВ (Оберкомандо дер Вермахт), вирішували про політику в Третьому Райху. Згідно ж із їхніми напрямними не було в німецькій політиці на Сході і в майбутньому «лебенсравмі» ніякого місця для будь-якої незалежної слов'янської держави і тим самим і для України.

Бажання українців творити свої власні військові формації, чи хоча б підготовляти кадри для майбутніх військових частин стрічалися німецькою стороною дуже холодно. Такий стан тривав цілий рік 1940. Він теж не змінився і в перших місяцях 1941 р. А тим часом на весну 1941 р. з кожним днем ставало все більше очевидним, що війна Німеччини із СССР це вже лише питання реченця. Перед українськими політичними чинниками все гостріш виринало питання, яким способом вплестися активно в хід подій і як перекинути на випадок війни тисячі політичного активу на рідні землі. Одночасно уважано за необхідне уможливити бодай невеликому числу української молоді модерний військовий вишкіл. Постава компетентних німецьких чинників була, як уже згадано, неґативна. Натомість більш прихильними для ідеї творення українських військових формацій були деякі круги Головного командування армії (ОКВ). Розуміючи значення українського чинника в майбутній війні, вони без порозуміння і згоди з німецькими політичними чинниками погодилися створити малу українську військову формацію.

З початком квітня 1941 р. приступлено до організації частини в силі двох куренів, що їх названо: Дружини Українських Націоналістів (ДУН). Курінь «Південь» («Ґруппе Ролянд») був організований в околицях Відня і згодом із території Румунії маршував в напрямі на Одесу; курінь «Північ» («Ґруппе Нахтіґаль») був організований в вишкільному таборі «Нойгаммер» і дійшов почерез Львів аж до Вінниці.

Організація куреня ДУН «Південь»

— Пане «министер», які уніформи дамо нашому війську? — звернувся до мене одного вечора в половині квітня 1941 року напів-серйозно, напів-жартівливо полк. Н., повороту якого із переговорів з Берліну очікували ми нетерпляче вже декілька днів і який саме перед годиною був приїхав.

Ми, себто обсада станиці в Відні, що від січня 1941 р. під проводом «Джона» Ґабрусевича вела організаційну роботу на терені Австрії, де тоді перебувало бл. 3 000 українських робітників і кількасот полонених українців з польської армії. За короткий час від січня до квітня працівники нашої станиці вспіли об'їхати всі більші скупчення українців на терені Австрії, зорганізувати низку наших клітин, виголосити низку доповідів та провести докладний облік боєздатної молоді. Я саме повернув був цього дня з довшої поїздки до Зальцбурґа і враз із колегами: Ґенцьом Г. і покійним Михайлом Палідовичем був учасником вечірньої конференції при чорній каві з полковником Н., що, ходячи нервово по кімнаті, щораз кидав вривчасті речення, накреслюючи нам плян акції.

Ми довідалися, що буде створений курінь і вишкіл проходитиме в замку Завберсдорф під командуванням май. Побігущого. Для куреня маємо підібрати найінтеліґентніший елемент з-поміж зголошених добровольців і що акцію треба починати зараз таки. Для розв'язки залишалася ще справа уніформів. Полковник хотів за всяку ціну, щоб курінь мав українські відзнаки. Цієї вимоги не вдалося переперти при організуванні куреня «Північ», що отримав німецькі уніформи і тільки згодом, вже під час дії, — синьожовті стрічки на нараменниках.

Використовуючи свої добрі зв'язки до Генеральної команди в Відні, полковникові Н. вдалося переконати місцеві чинники про доцільність українських уніформів для куреня. В розмові з цими чинниками він уже на-

5-ою й 6-ою сотнями, що пішли в наступ з наказу, зробив те саме з власної ініціятиви й І-ий курінь, який підтримали наспілі тут німецькі «квочки» (автоматичні 37 мм-ові гарматки на опанцирених автах). Полонені, побачивши перед собою не-німців і стрінувши своїх земляків, один наперед одного показували, куди поскривалися їхні товариші. Післяполудня того ж таки дня приїхав до штабу Бриґади командир корпусу й почепив особисто командирові Бриґади «залізний хрест», наказавши подати список старшин і стрільців для відзначень.

У згаданих боях 27. 4. втрати Бриґади були мінімальні: всього 7 вбитих і бл. 10 поранених.

З капітуляцією Німеччини Бриґада потрапила в оточення совєтських частин, що то, прорвавши фронт на північ від Дрездену, рвались на Прагу. Не маючи змоги проватись з оточення суцільно, Бриґада проривалась на захід роями. Як місце збірки, визначено Ваймар.

75 відсоткам Бриґади вдалося прорватися, решта загинула. Більшість пройшла до американців із зброєю; тут її кидали і щасливо доходили до Ваймару, не зголошуючись до американців, як військовики. Ті, що зголосились, були видані большевикам.

віть запевнив, що все — аж до відзнак включно — уже готове. Тепер треба було на швидку руку все організувати.

Щиро сказавши, я не знаходив відповіді на поставлений полковником запит і тільки здвигнув раменами.

— Принесіть «Історію українського війська». Щось скомбінуємо... — сказав полковник, і за хвилину ми, схилившись над столом, карткували «Історію війська». Незабаром впало саме рішення.

Вирішено прийняти відзнаки УГА, що їх — з уваги на обставини — дещо змодифіковано. І так на вилоги ковніра мала прийти «зубчатка», тризуб у «розетці» — на шапку, золотий шнурок — на плече блюзи, золоті паски — на рукав понижче ліктя для старшин, і срібні — для підстаршин.

З черги прийшли ми до розв'язування проблеми, звідкіля усе те взяти. Полковник перейняв на себе доставлення з військових магазинів у Відні чеських уніформів, Ґеньцьо Г. та я дістали доручення подбати про «зубчатки», тризуби, золоті шнурки і паски.

Ще того самого вечора пішов Ґеньцьо Г. до відомого у Відні українського комерсанта Сулими на Волльцайле розвідати, чи нема в цього ще решток тризубів з часів Визвольних змагань. Я переказав Дарці С., щоб вона зорганізувала на другий день шиття «зубчаток». Пізно вночі вернувся Ґеньцьо від Сулими. В льоху в Сулими знайшов він дві, чи три скрині з тризубами, що їх і купив. На другий день у двох кімнатах нашої станиці в Відні дівчата шили «зубчатки», тяли паски, — повною парою працював «український гересерцойґунґсамт»...

Набір до куреня

Як уже було згадано, станиця в Відні провела була повний облік боєздатної молоді, що бажала була вступити до війська. Коли врешті прийшов дозвіл на творення куреня, треба було провести операцію, що полягала на селекції і згодом на перевезенні вибранців до замку на вишкіл. Обидва ці завдання, що їх припало виконувати мені, були дуже складні і натрапляли на труднощі, що їх я спершу загалом не помітив був. Близько 90% робітників-українців в Австрії були зголошені до війська. Це давало в сумі бл. 1800 людей. До того доходило ще чимале число студентів з Відня й Ґрацу, що масово почали зголошуватися до куреня. Дозволений же контингент передбачував 500 свобідних місць, і таким чином треба було з кожного осередку брати тільки одну п'яту зголошених.

Вичисливши гарно на папері належне число місць для кожного осередку, я подав їх зв'язковим у терені із заміткою, що тільки подане число кандидатів може бути вислане на вишкіл. Але вже після кількох днів я ствердив, що, не зважаючи на призначений контингент, зголошувалися майже всі члени осередків. До нашої станиці почали приїжджати десятками молоді робітники й просилися на вишкіл. Незабаром контингент був уже вичерпаний, але нові кандидати напливали все ще далі. Люди просились, щоб їх взяти на вишкіл і ніяк не хотіли розуміти нашого важкого положення. Були це справді дуже будуючі, але заразом і дуже прикрі моменти. Перед вами 10-20 хлопців, що покинули працю на фабриці чи сільському господарстві і за власні гроші приїхали десь із Гамбургу чи Інсбруку, просяться до українського війська, а ви мусите їх з нічим відсилати назад. Я все був повний подиву й пошани для нашого селянина й його патріотизму. На все життя залишаться для мене образи того хрустально чистого, глибокого патріотизму й посвяти, що їх мені доводилося спостерігати у політв'язнів у Бриґідках у Львові, що в 90% були дітьми українського села. Те, що я пережив у травні 1941 р, було ще одним доказом того і залишиться в мене і товаришів, що працювали тоді зі мною, найкращим спомином з тих днів, хвилинами, що дозволяли потім, коли прийшлося міряти кроками поодинку віденської тюрми, спокійно переносити монотонію в'язничних днів і непевність особистої долі.

Друга трудність це була справа перевозу кандидатів на вишкіл до замку. Ішлося не про технічні труднощі

У Фокшанах (Південна Молдавія) складаємо зброю...

Сталінград для німців прийшов через півтора року

перевозу, але про те, що т. зв. «ляґерляйтери» спротивлялися відходові своїх робітників, робили жалоби до Ґештапо, ба навіть обставляли вартами табори, щоб унеможливити їх виїзд. У зв'язку з тим приходилося вживати різних способів, щоб вирвати людей з таборів. Перевіз 25 кандидатів з одного табору під Зальцбурґом відбувався за всіми зразками оповідань із «дикого Заходу», отже: нічна втеча з табору, стріляння варти, повзання, марш лісом, тощо. Гірше зате стало, коли віденське Ґештапо зробило донос до Берліну і почало стежити за нашою станицею. Наразі вдалося цілу аферу затушкувати при допомозі наших приятелів із ОКВ, але ця справа була ще опісля предметом багатьох допитів, коли група старшин куреня вже сиділа у в'язниці.

В замку

Дев'ять кілометрів на південний захід від міста Вінер-Нойштадт в Австрії, в селі Завберсдорф, піднаймала Організація ще з 1938 року старий замок, що з нього вийшов колись Леґіон полк. Сушка, а який від того часу стояв порожній під управою нашого адміністратора, колишнього довголітнього політв'язня польських тюрем, п. І. М. Від початку квітня в ньому була приміщена група з яких 30 чоловік, що під проводом май. Побігущого проходила військовий вишкіл, спочатку в цивільному одязі й без зброї. Ця перша група була зорганізована без порозуміння з німцями. В другій половині квітня і з початком травня туди спрямовувано дальші контингенти, що вже отримували уніформи і зброю. Незабаром там уже були дві сонті, що під строгим наглядом май. Побігущого і його штабу (сот. Б-р, пор. Герман-Орлик й ін.) проходили дуже основний піхотинський вишкіл. Ніколи перед тим ані опісля не доводилося мені оглядати більш здисциплінованого строгого вишколу, як саме тоді в замку. Майор старався зробити з підчинених його команді людей зразок українського вояка, ставлячи високі вимоги до себе, своїх старшин і стрільців. З другої сторони стрілецтво виказувало стільки ентузіязму і бажання якнайбільше навчитися, що цілість робила якнайкраще враження. Починаючи від співання, почерез зброєзнавство, польові вправи, аж до порядкування приміщення — все було справді на зразковому рівні. Від світанку аж до пізньої ночі йшов інтенсивний військовий вишкіл, що його декілька разів в тижні доповняли лекції політграмоти. На вишколі і взагалі за весь час існування куреня командною мовою була українська, як теж увесь адміністративний апарат був в українських руках. Це було дуже важливо, бо в замку було звичайно більше людей, як це передбачував договір.

Переїзд куреня до Румунії

Наприкінці травня перша група — бл. 60 старшин і вояків — була вислана до Румунії в околиці Кімполунґу, щоб там підготовити постій для куреня «Південь». Зараз же після початку війни наприкінці червня туди виїхали дві сотні під проводом май. Побігущого (бл. 300 людей). В замку залишилася ще одна сотня під командуванням сот. Б. 1. 7. 1941 виїхав до Румунії й полк. Н. із своїм штабом, у складі якого був і я.

Виїжджаючи з Відня, почепили ми на своїх автомашинах синьожовті прапорці, думаючи таким способом підкреслити український зміст німецьких «мерцедесів». Та не так склалося, як бажав собі пор. Кріс, що так запопадливо старався про прапорці і їх власноручно чіпляв на автомашину. Хотілось кричати «Іване, без роду...», коли почавши від Відня, через Мадярщину аж до Дорна-Ватри в Румунії, всюди, де ми зупинялися, прохожі вважали нас за членів шведської місії. Що ж? Синьожовтий прапор був для всіх тих австрійців, мадярів і румунів невідомою фірмою, натомість — пам'ятаючи ще добре з підручників географії, з яких вчилися, подібну комбінацію барв у шведському прапорі — уважали нас за шведів. Тут і там пробував пор. Кріс давати лекції з геральдики й історії України, але це не дуже переконувало чужинців.

І так доїхали «шведи» до місця призначення — до села Фрумусул в південній Буковині. У Фрумусулі курінь приміщувався в великому будинку школи і громадського дому, проходячи вишкіл і польові вправи на полях і в лісах довкруги села. Вишкіл проводили українські старшини, що їм помагали старшини німецького зв'язкового штабу (3 старшин і 8 підстаршин-нім-

ців). В цій фазі існування куреня німецькі зв'язкові цілковито не цікавилися внутрішнім життям куреня, обмежуючися тільки до адміністраційних завдань, чи то тут і там допомагаючи при вишколі. А тим часом життя в курені було дуже інтенсивне: йшлося бо не тільки про вишколення доброго вояка, але й неменше про підготову членів куреня до політичної роботи. На цю теж сторінку була звернена зі сторони українського командування особлива увага, та для її успішного проведення було відкомандовано до куреня кількох політвиховників, що про око мали свої офіційні призначення по сотнях, на ділі ж вели політично-виховну роботу в курені. Одночасно їх завданням було зорієнтуватися в терені і по змозі організувати на Буковині мережу мужів довір'я.

Поїздки в терен і контакти з місцевим населенням, головно учителями, лісничими й священиками — звернули на себе увагу румунської влади й були причиною демаршу румунів в Букарешті перед німецьким командуванням. В наслідок цього прийшла до куреня від німецького командування в Букарешті строга заборона вести будь-яку пропаґандивну роботу серед «румунського населення», ба навіть заборонювано всякі контакти з ним. Очевидно, що ця заборона змінила тільки форму й техніку веденої праці, але в ніякому випадку не припинила її. І надалі відбувались поїздки в терен, тільки вже не службовими автомашинами і не в уніформах. Не зважаючи на порівняно короткий побут куреня в терені, що доречі лежав на межі української етнографічної території, вдалося відвідати низку українських сіл, деякі в околиці Чернівець, побувати в самих Чернівцях, перевести низку розмов із місцевим населенням та роздати політичну літературу.

Наприкінці липня відбулася конференція українського командування куреня із німецьким штабом зв'язку. Бувши тоді ад'ютантом командира куреня, брав у ній особисту участь теж і я. Українському командуванню було подано німецьким шефом зв'язкової команди до відома й виконання таке:

1. уважається, що курінь задовільно вишколений і озброєний;

2. стверджується, що українські вояки й старшини виказали максімум доброї волі під час вишколу і що їх боєздатність і боєготовість — взірцева;

3. не сумніваючись в успішність куреня на фронті, Головне командування все ж не уважає доцільним уводити курінь зараз же в фронтову дію, міркуючи, що курінь при відповідній політичній ситуації може стати зав'язком більших українських формацій, а тим самим його завдання в майбутньому можуть бути куди більші й корисніші, ніж навіть найбільш успішні дії на фронті. Щоб все ж таки дати куреневі змогу набрати деякого фронтового досвіду, курінь переходить у другу фронтову лінію. Назначено день відмаршу й доручено залишити на місці постою всі речі, що не належать до військового виряду.

В останньому дорученні йшлося про циклостиль, машини до писання і декілька сотнарів летючок і книжок, що їх німці не хотіли дозволити взяти куреневі, щоб таким чином унеможливити, чи то утруднити пропаґандивну роботу куреня на терені південної України. Очевидно, і це зарядження не було виконано по думці німців. Для ока залишено в магазині маленьку частину згаданого матеріялу, за те кожен стрілець дістав доручення заховати у своєму наплечнику стільки матеріялу, скільки зможе там вміститися. І хоча таким способом приспорювали собі стрільці кілька кілограмів додаткового обтяження на плечах, всі без вийнятку члени куреня робили це радо так, що весь пропаґандивний матеріял і машини до писання залишилися при курені.

Яси-Кишинів-Дубосари

Курінь завантажився на недалекій станції і залізничним ешелоном переїхав до Яс. По дорозі мали ми змогу познайомитися з балканськими темпами військових транспортів. Наш довгий ешелон тягла румунська локомотива, що після двох годин преповільної їзди затрималася на якійсь лісовій поляні. Коли ж постій продовжувався з пів години, пішов я з німецьким старшиною запитатися про причину затримки. Машиніста ми не застали в паротязі, за те на східцях сидів, щораз спльовуючи параболею, замурзаний його помічник. На запит, чому стоїмо, дістали ми вияснення, що недалеко звідсіля, яких два кілометри, живе свояк нашого машиніста і той пішов до нього на перекуску. Він, як нас далі інформував помічник, робить це постійно, проїжджаючи попри цю місцевину. Наші просьби піти покликати його були безуспішні, а наказувати ми тут не мали права. Понарікавши на румунські порядки, не лишалося нам ніщо інше, як терпеливо вичекати повороту машиніста з другого сніданку. За якої півгодини приволікся врешті хиткою ходою, виблискуючи на сонці товщем на неголеному обличчі типок, що його запомороченій алькоголем голові був відданий напризволяще транспорт із кількасот людей. З острахом сідали ми до вагонів, не говорячи навіть нашим товаришам про наші спостереження. На наше щастя, поїзд без пригод, хоча й черепашиною ходою, доповз до Яс, де курінь вивантажився і маршем пішов на Кишинів, а звідсіля в напрямі Дубосар, містечка на лівому березі Дністра, вже на території УССР. Два дні передтим німецькі частини зфорсували перехід через ріку, створили невеликий мостовий причілок, звідкіля клином просунулись в напрямі Одеси. В день нашого переходу через Дністер понтонний міст, побудований румунськими піонірами, був декілька разів нищений совєтськими літаками. Десь з-полудня міст був сяк-так направлений і курінь перейшов на лівий беріг річки.

Для всіх нас, у подавляючій більшості — галичан, була це незабутня і величня подія. Ми стояли на рідній землі, тієї вимріяної, так глибоко нами ісповідуваної, хоча й невідомої «Великої України». Блестіли сльози радости в очах стрільців і старшин, вгиналися коліна молодих вояків, а спалені прагою губи цілували порох рідної землі. На хвилину все стихло — всі ми дивилися і впивалися подихом обітуваної землі.

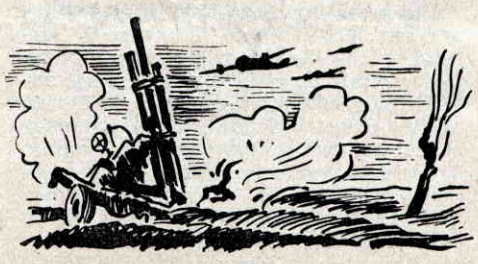

Десь недалеко від мене почув я може незугарне, але неменш щире закляття одного з-поміж стрільців:

— Аби мене шляк трафив, якби я щераз мав покинути ту землю...

Так і сталося. Цей стрілець, як я згодом довідався, був розстріляний на Київщині в рік пізніш, як член українського підпілля.

Під вечір ми вже були в Дубосарах, розкватирувалися на нічліг, а наступного дня маршували далі в напрямі на Першомайське.

Унтилівка

Обезпеченим маршем прийшов курінь до місця призначення — Унтилівки, українського села, положеного близько залізничного шляху Проскурів-Одеса і головного шосе на Одесу; по шосе від кількох днів маршували німецькі, італійські, румунські та мадярські відділи на Одесу.

Перші дні в Унтилівці принесли нам деяке розчарування: населення спершу не знало, хто ми такі й уважало нас за якусь із частин тих кількох чужих армій, що проходили по шосе.

«Харашо вивчили нашу мову» — чули ми вже першого дня нашої зустрічі. Тризуби, на жаль, мало їм ще говорили. Але вже другого дня прийшов до командування куреня, що приміщувалося в школі, старший віком мешканець Унтилівки й просив команду прийти до нього в гостину. Радо прийняли ми це запрошення й пішли. Нас прийняли гостинно в чистій хаті, прибраній образами святих, й погостили медом та печивом. Ми розговорились. Наш господар, колишній вояк Армії УНР, старий петлюрівець, відразу впізнав тризуб на наших шапках, що його колись теж носив. Десь із сховку витяг і показав нам рештки синьо-жовтого прапору й українські гроші з часів УНР. Тимчасом хата дедалі заповнювалась новими обличчями мешканців Унтилівки й ми довго з ними розмовляли. Ми наввипередки хотіли використати цю першу догідну зустріч і влити в їх серця все те, чим були повні наші власні. Ми викладали наше українське «вірую», як самі вміли і як були навчені. Нам здавалося, що ось прийшла година, якої ми довго чекали і ми мусимо якнайскоріше виконати наше завдання. Наші палкі промови зустрічали наші господарі спокійно і, може, навіть трохи байдуже. Це нас навіть бентежило, бо призвичаєні до галицьких слухачів, ми привикли були відразу вичитувати з облич позитивну реакцію і співчуття. Тут їх не було видно й це нас бентежило. Тоді ми ще так мало знали наших братів і головно їхню в большевицькій дійсності доведену до досконалости штуку маскувати свої думки й відчуваня. І так наші перші зустрічі з місцевим населенням не були для нас аж надто веселі.

Тимчасом курінь виконував призначені охоронні завдання, нав'язуючи

одночасно близькі стосунки з населенням. Декілька разів наші вояки мусіли проганяти румунів, що хотіли забрати з колгоспу худобу, то знову ішли наші хлопці з мешканцями села на ніч пильнувати збіжжя перед румунами й мадярами. Десь після тижня, коли кожна хата в Унтилівці мала «свого» вояка й коли впала перегорода поміж цивільними й «солдатом», коли вечорами з усіх кінців села лунали мішані хори, складені з місцевих і з наших вояків, ми знову дістали візиту того ж самого господаря: він знову просив нас на мід. І цим разом ми пішли. Пили мід, їли бублики, але самі вже так багато не говорили: чекали, щоб наші господарі «пустили фарбу». І це сталося. Так, вони спершу недовіряли нам, не були певними, чи ми справді українці, чи може таки чужинці, що добре вивчили мову. Навіть тризуби не переконували тих, що розуміли їх значення. Що ж, бляшку може собі всякий почепити, а що в нього в серці, Бог знає... Але тиждень спільного пожиття і розмов з нашим стрілецтвом переконав село, що то справді галичани, такі самі, як ті, що колись стояли тут в 1919-20 роках — з УГА, і Січових Стрільців, а пам'ять про яких тут була якнайкраща. Цього вечора ми довго сиділи й говорили — вперше щиро, і може вперше відчували всі присутні в хаті, що ми одне й те саме — одна сім'я, одна цілість і одна мета. Може не так по формі й душі, вираженій словами, як по суті.

Пізно після півночі розпрощались ми з господарями й присутніми місцевими. Нас оповила чудова українська ніч й ми не говорили до себе ні словом, ідучи на наші квартири. Розвіялись побоювання перших днів: нас таки зрозуміли й відчули, хто ми й чого хочемо. Нас нині називали «своїми». Яке дороге було те слово, почуте «ґалічменами» тут, в Унтилівці...

Відворот і роззброєння

Наші стосунки з населенням Унтилівки й інших сіл ставали все більше щирі. Тоді як у перших днях ми були стримані, коли йшла мова про німців і можливості їхньої політики в Україні, згодом ми почали щиро ділитися нашими невеселими думками щодо виглядів на майбутнє. Спершу населення не дуже розуміло, як це так: прийшли разом з німцями і мають стільки застережень, а то й неґації у відношенні до них. Але незабаром і це стало ясним і ще більш зцементувало наші взаємовідносини. Наші консеквентні виступи в обороні інтересів селян, охорона перед грабунками мадярів і румунів і все глибші особисті контакти стрілецтва з населенням довели до того, що незабаром проти себе стояли два фронти: курінь і населення з однієї сторони та німецькі й інші частини з другої. Все те, очевидно, не могло залишатися незаприміченим німцями, як теж і та обставина, що майже в кожному селі, присілку і навіть на хуторах були розклеєні українські летючки, що їх зміст «самостійна, соборна Україна» аж ніяк не був німцям до вподоби. Теж усе частіші відвідини селян, навіть із далеких сіл, що шукали у нас в курені помочі, не могли не звернути уваги німецьких чинників. До того всього долучувалася ще одна подія, що припечатала дальшу долю куреня. Йшлося про те, що коли Гітлер довідався про події у Львові і вприступі шалу ревів, що буде «ан ді Ванд штелен» всіх, що робили з українцями «шахтель-махтель», кола Головного командування (ОКВ), що дали згоду на творення куреня, радіонаказом доручили стягнути його негайно з фронту та перевести до Австрії.

Пізнього серпня штаб куреня зробив саме зміну місця постою з Унтилівки до Тирасова; ми дістали наказ приготовитися до відмаршу, але не на Першомайське, як того загально очікувано, але до Дубосар, значить — назад. Хоча тоді ми ще не знали докладно, про що йдеться, все, маючи недобре прочуття, командування куреня рішило ось-що: весь пропаґандивний матеріял і машини до писання залишити по хатах у наших довірених людей, — і лишити деяку кількість наших людей з куреня в терені.

Без пригод і непомітно виконано те ще таки цієї ночі.

Була одна з тих ночей, що їх називають чар української ночі і що її красу не мені тут описувати.

Повільною ходою з опущеними головами і тисячами думок про непевне майбутнє маршував курінь на захід. Після довшого маршу ми дійшли до Дубосарів. Очікуючи автомашин, що мали відвезти нас до Румунії, я розговорився з німецьким поручником і «партайманн'ом», Ґ., що був у зв'язковій команді до нашого куреня. І ось вперше почув я від нього нові нотки: мовляв, з українцями важко співпрацювати, вони все роблять на власну руку, фантасти, як властиво вони собі уявляють, що німецький вояк має гинути «ін дізен Ґотт ферляссенен Нестерн»- щоб українці могли робити свої експерименти. Адольф усе передбачив і треба чекати його дозволу, а не так собі розпочинати на власну руку. А втім, тепер війна й не час на політику.

Ця розмова не віщувала нічого доброго і тому ми почали обдискутовувати, чи загалом повертатися. Та на це не залишилося й часу, бо незабаром приїхали автомашини і почали перевозити курінь на другий берег, а звідсіля на якусь румунську залізничну станцію, звідкиля ми вже поїхали ешелоном. Тим разом ешелон їхав скоро, не зупиняючись на станціях.

Так доїхали ми до Фокшан, містечка в південній Молдавії. Ледви поїзд зупинився, як до вагону штабу куреня прийшов якийсь німецький старшина і наказав, що курінь має зараз же скласти зброю, і звернув при цьому увагу, що при найменшому спротиві буде вжита сила. Говорячи це, вказав на становища, з кулеметами, що їх саме займали обабіч поїзду вермахтівці.

Повільною ходою виходили стрільці з вагонів і скидали на купу все озброєння. Незабаром увесь курінь, за вийнятком пістоль, що їх залишено старшинам, був роззброєний, і ешелон, не зупиняючись на станціях, до двох діб прибув на станцію Мидлінґ-Відень та був перевезений до табору біля Маєрлінґу, де перебував аж до переїзду до Франкфурту над Одрою.

Пізно восени перевезено курінь до казарм у Франкфурті, де його злучено з куренем «Північ», що був під командуванням тоді сот. Романа Шухевича, сл. п. ген. Тараса Чупринки. Кількох старшин, серед них і автора цих рядків, арештувало в половині вересня 1941 р. віденське «Ґештапо».

З обох куренів зформовано новий — один, що повнив сторожево-охоронну службу на Білорусі в районах Вітебська-Лепеля. Після року і цей курінь був роззброєний, а його старшини враз із командиром куреня, май. Побігущим арештовані. Оминути арештування вдалося тоді тільки сот. Шухевичеві.

Однією з передумов творення 1-ої УД було домагання українських чинників звільнити з львівської тюрми при вул. Лонцького арештованих старшин куреня. Їх справді тоді звільнено і вони увійшли в склад старшинського корпусу 1-ої УД.

Одна з сотень з'єднаних уже обох груп ДУН «Південь» і «Північ» восени 1941 р. у Франкфурті над Одрою

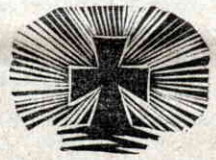

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА

В дні 9. квітня 1952 р. помер в Ляндескранкенгаввзі Зальцбурґ в Австрії

ВИКІРЧУК ВАСИЛЬ

кол. вояк 1-ої УД, нар. 19. 1. 1923 р. в с. Задубрівці (Галичина). 12. 5. 1945 р. Покійний попав у Празі в большевицький полон, звідки його почерез Мадярщину, Румунію перевезено на Крим і до дальших таборів полонених, як от до Херсону, Білої Церкви, Черкас, Києва, Вінниці, Заліщик, Городенки Снятина й Залуччя. Довідавшись тут від місцевих, що всю його родину вивезено в Сибір, він 29. 5. 1951 р. враз із двома німецькими старшинами втікає з полону, почерез Закарпаття й Мадярщину щасливо пробивається до Австрії й 14. 7. 1951 р. приходить до Зальцбурґу.

Поховано Його 12. 4. 1952 р. на зальцбурзькому центральному кладовищі. В похороні взяли численну участь кол. дивізійники та місцеве українське громадянство. Прощав Покійного о. Ковалюк, кол. священик 1-ої УД, виголосивши зворушливе прощальне слово.

Нехай чужа земля буде Йому легкою!

Василь Петровський

До історії «4-го поліційного полка»

На тому місці передруковуємо протокол, списаний із спогадів стр. В. Петровського, студента 4-го року прав Львівського університету. Автор спогаду, уродженець Ямниці, нар. 28. 9. 1920. Протокол був списаний 9. 1. 1945 р. після повороту автора до Дивізії на Словаччину до Жиліни. Ці спогади добре доповнюють поміщений у попередньому числі «Вістей» спомин інж. Ю. Крохмалюка п. н. «У Збаражі».

Від Редакції

До Дивізії я зголосився в травні 1943 р. і 29 липня виїхав на вишкіл до Фешвайлеру біля Трієру, де й перебував аж до 15. 1. 1944 р. спершу на рекрутському і далі на піхотному підстаршинському вишколі. Підстаршинський вишкіл докінчували ми після того ще впродовж трьох тижнів у Маастріхті в Голляндії, після чого в першій половині лютого 1944 р. нас відправили до Галичини —до Збаража, як «4-ий поліційний полк». Я сам був у 10-ій сотні III-го куреня,

Після 3-4-денного побуту в Збаражі наша сотня перейшла на опірний пункт до села Доброводи. В околиці Збаража мали ми сутичку з большевицькими партизанами. 28-29 лютого вислано дві чоти нашої сотні та одну чоту 9-ої сотні враз із одним панцирним поїздом до с. Лопушна на Волині. Зараз же за Лопушною дістали ми хресний вогонь. Тут ми втратили одну групу (6-ох людей). Ми бо не мали протитанкової зброї, а це наступали танки. Тоді ми відступили. В Мазурківці сіли до панцирки й вернулись до Збаража близько 20-ої години ввечері і, мабуть, 1-го березня вночі перевели військову евакуацію Збаража. Німецькі старшини нас покинули і виїхали до Тернополя. Командування сотнею перейняв якийсь німець, але й він нами не дуже цікавився. Всі були помучені й куняли; оборони залізничної станції не було зорганізовано. Вранці, мабуть, 2-го березня почався знову наступ большевицьких танків. Все пішло в розтіч. Я поїхав кіньми до Тернополя.

За яких два дні майже всі хлопці, з сотні зібралися в Тернополі. Нас призначено тут до оборони північно-західнього відтинку міста в напрямку Бродів. 16-го або 17-го березня ми дізналися, що нас в Тернополі оточено. Залогу міста складало яких 4500 людей. Перед самим замкненням перстеня штаб куреня, до якого я був долучив, виїхав до Золочева. Люди ж залишилися в Тернополі.

Оборона Тернополя тривала до 15 квітня ввечері. Я тоді був уже ранений. Тоді большевики зайняли нашу останню точку спротиву, де й я був, а саме мостовий причілок Загробелля. Я сам завдяки допомозі однієї жінки дістав цивільний одяг і так врятувався від полону.

В Тернополі я побув два дні й потім пробував перейти фронт. Але це не вдалося. 21-го квітня я мав ставати в Тернополі до большевицького війська, що я й зробив. Новобранців перевезено до Білої Церкви. Тут мене взяло в обороти НКВД, але мені вдалося якось вибрехатися. Майор НКВД запропонував мені стати агентом. Очевидно, я погодився на це й та обставина мене врятувала. Але тоді я зговорився з іншими галичанами й ми склали собі плян діяльности, що не шкодила б нашим людям. Тут я й зустрівся з нашою підпільною організацією, що працювала в армії. 15 липня обидві дивізії, що там стояли, мали перейти до партизанів. Дивізії ці складалися головним чином з галичан, буковинців і волиняків. Але цей плян нам не вдався, бо вже 9-го липня нас під ескортою вислали до Латвії. З транспортів люди по дорозі втікали. З мого транспорту не втік ніхто. Нам говорили, що поїдемо на Далекий схід на важкі роботи, але завезено на фронт до Бауска біля Риґи. Тут нас порозділювано поміж чужонаціональні частини. Я попав у 7-му «героїческую» роту — напівкарного полка 43-ої дивізії 1-го Прибалтійського фронту під командуванням ген. Бєлобородова. Бійці цього полку виявляли велику охоту перейти на німецьку сторону. Хоч за нами стежили на кожному кроці, то все ж під час наступу зі мною перейшло яких 50 чоловік на німецький бік.

У штабі тутешньої німецької дивізії я склав зізнання — було це 17-го або 18-го серпня. Звідси післали мене до табору в Ризі. Тут я знову зголосився до начальника розвідки (Відділ III) і він відіслав мене морем почерез Риґу-Данціґ до Німеччини, до Вестфалії. На відіслання до нашої Дивізії я мусів тут ждати яких два місяці. Врешті мене відіслали до збірної станиці в Мюнстері, і до двох днів звідси наприкінці жовтня 1944 р. я переїхав до Унну біля Дортмунду до вишкільного куреня зв'язку. Перебувши тут дальших два місяці, я з першим транспортом приїхав до Дивізії, вже на Словаччину.

Про включення т. зв. поліційних полків до Дивізії висловлюється у своїй праці про 1-шу УД начальник штабу 1 УД, майор В. Д. Гайке так:

«З кінцем весни 1944 р. до Дивізії включено набрані з-поміж українців поліційні полки 4-ий і 5-ий, а до літа 1944 р. дальші поліційні полки: 6-ий, 7-ий і 8-ий. Включення це відбулося на постійно повторювану вимогу українців з цих полків, що, по-перше, своєю «військовою батьківщиною» уважали 1-шу Українську Дивізію, по-друге, ж побоювалися висилки на західній фронт. Німецький старшинський і підстаршинський корпус цих полків був тут майже наскрізь непридатний і його з Дивізії відіслано назад. Були це здебільша старшини й підстаршини-поліцисти, нездатні вести фронтову частину».

Будемо вдячні тим нашим товаришам, що своїми причинками це далі зможуть доповнити бойову історію згаданих поліційних полків.

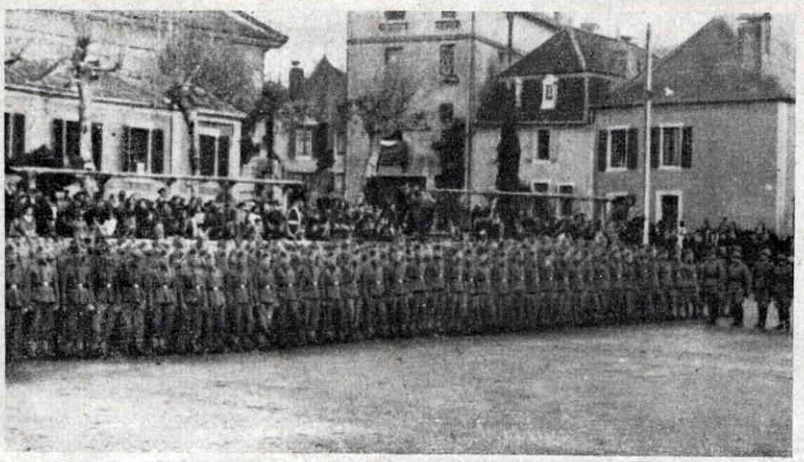

Перед присягою 7-го поліційного полка на вишколі в Південній Франції в Сальє-де-Беарн (департамент Бас-Пірене)

Ярослав Войтович (Німеччина)
хор. 1 УД

ДО ПРОБЛЕМ КОМАНДУВАННЯ

І сьогодні, в добі нестримного розвитку техніки, де майже кожен день приносить нові революційні винаходи, власне майже нічого не міняється в їх властивому значенні з військового погляду.

Сьогодні, коли питання тотальної війни стає дійсністю, маємо добру нагоду спостерігати її в першій фазі — т. зв. холодної війни. Бачимо змаг двох гігантів, що покищо відбувається в хемічних лябораторіях атомових заводів, у масі найрізноманітніших фабрик, отже головно в економічній і далі в політичній ділянках.

Всі такі нові досягнення та винаходи з успіхом випробовуються на «найсучаснішому полі вправ» — у Кореї. Що декілька місяців змінюються тут американські дивізії: ветерани, набравши досвіду й пізнавши тактику «редс» (червоних) на полях боїв вздовж 38 рівнолежника, повертаються додому, де їх вітає статуя свободи, їх же ж місце займають частини, нововишколені та полях вправ у Тексасі. І тільки головне командування зі своїм штабом залишається майже без змін, збагачуючи з кожним днем свій воєнний досвід.

Самозрозуміло, що саме тепер виринає питання, який власне вплив таких технічних здобутків на командування частиною, чи докладніш на сто-

сунок старшини до свого вояка. Показується, що в цьому відношенні сторіччя не змогли змінити нічого. Так, як колись за часів Цезарових леґіонів, чи походів Наполеонових армій, на полях боїв останніх світових воєн, так само й сьогодні найважливіша річ це невідділенність старшини й його частини. Всі здобутки техніки, що служать старшині для утримування зв'язку з його командуванням та з його частиною, почавши від телеграфу й телефону та кінчаючи на якихось там променях «ікс», що стануть актуальні в майбутньому, можна сказати, що всі вони є й залишаться засобом, щоб іще більше наблизити старшину до своїх вояків, ще більш скріпити контакт поміж командуванням та частиною.

Одна з найважливіших засад тієї невідділенности це форма співжиття старшини та вояків. Тому й незвичайно важливим є виховання вояків у цьому саме напрямку і то ще під час вишколу, заздалегідь до часу боїв. Ще впродовж важких вишкільних тижнів старшина повинен створювати навкруг себе атмосферу довір'я та симпатії для своєї особи. Старшина мусить уміти знаходити контакт до сердець своїх стрільців. Йому треба старатися знайти відповідний психологічний підхід до кожного вояка зокрема. Кожному бо зокрема слід присвятити час навіть для його зовсім приватних журб. Добрий старшина повинен теж старатися бути в однаковій мірі і добрим учителем, він обов'язаний виховувати кожного вояка, як окрему індивідуальність. В майбутніх війнах вояк мусить вміти самостійно вирішувати різні питання, мусить бути спосібний до самостійного діяння. Обмежування індивідуальности вояка, спроваджування його до бездушного манекена це хибна засада в вихованні вояка.

Далі старшина повинен завжди бути прикладом для своєї частини. Під час вишколу він мусить служити своїм стрільцям за приклад знання й витривалости, під час війни, на полі бою старшина має служити для своєї частини за зразок геройства, за приклад того, як воно найкраще вояк повинен сповняти свій обов'язок, що його накладає на нього батьківщина. Добрий приклад під час вишколу і в бою власне й скріплює цю невідділеність старшини й стрільців. Пригадую собі із власного пережитого досвіду в штабній сотні 31-го піхотного полка, що її вів сл. п. пор. Сандуляк. Було воно весною 1944 р. на піщаних площах вишкільного табору в Нойгамері. Одного соняшного післяполудня поверталася наша сотня з теренових маршових вправ. Обвантажених зброєю та наплечниками стрільців втомив довгий марш та докучлива спекота. Звільна кожен волік ноги по піщаній доріжці. По обсмалених обличчях спливали краплини поту. Тоді пор. Сандуляк, що весь час маршував разом із нами, хоча один з-поміж стрільців вів осідланого для нього коня, повернувся та взяв з плеча першого стрільця, що маршував за ним, кулемет і поклав собі на рам'я. Відрухово за його прикладом пішли підстаршини. Так ніби електричний струм пройняв усіх. В мить відчули всі, що їхній сотенний допомагає своїм втомленим стрільцям. В забуття пішла втома й жара, маршовий крок колони став відразу жвавий і зі стрілецьких грудей вірвалася бадьора пісня, що так часто допомагає воякові перебороти хвилини втоми.

Від мого колишнього шкільного товариша, сьогодні старшина УПА, доводилося мені чути інший ще епізод: він лежав із своїми стрільцями в одному з незліченних боїв з військами МВД на Грубешівщині. Положення було грізне: большевики мали величезну числову перевагу. Враз один з-поміж стрільців, важко ранений у ногу, підсувається до нього й каже: «Друже командир, я ранений... Я себе дострілюю....» Тоді той відповів йому переконливим тоном: «Та де там! Та ж ти, може, лише злегенька задраснутий, навіть крови майже не видно!» Стрілець заспокоєний повернувся на своє місце й продовжував бій. Большевиків врешті відбито, нанісши їм чималих втрат. Раненого стрільця віднесли товариші до криївки, де ним заопікувалася санітарна служба.

Такі два епізоди це власне приклад такої невідділенности старшини від своєї частини та приклад того, що старшина повинен знати кожного свого стрільця й до кожного зокрема повинен мати особливий підхід. Ті вимоги, що їх зокрема сьогодні ставлять до старшинського корпусу, зводяться не лиш до одного тільки технічного знання військового мистецтва, але підкреслюють потребу в фізично загартованих людях. Хибна тут думка декого з-поміж військовиків, мовляв, давно вже проминули часи затяжних воєн, труди яких міг переносити заправлений фізично мужчина. Сьогодні, не зважаючи на такий потужний розвиток моторизації й техніки, питання фізичного виховання старшин і стрілецтва аж ніяк не слід відсувати на другий плян. Досвід останньої світової війни та сьогоднішніх боїв у Кореї показує конечність такого фізичного гарту зокрема ж у старшинському корпусі. Були бо хвилини в першій фазі корейської кампанії, що американські частини, не маючи рішальної числової й матеріяльної переваги, зазнали дуже дошкульних поразок. Ці неуспіхи в дуже великій частині слід пояснювати саме браком вправ у витривалості та фізичному гарті. А напроти них стояв вояк, куди гірше випосажений, за те ж загартований фізично і звиклий до всіх невигід.

Даді не слід забувати, що сама зброя це тільки мертвий метал. Гарно дрімають дула гармат, вирівняні на майданах артилерійських казарм. Але ж уся ця зброя мертве знаряддя, доки не візьмуть її в руки сміливі борці. Аж у їх руках набирає вона сили й життя. Всі нові воєнно-технічні здобутки набирають належного значення, аж коли опиниться в руках добре вишколеного вояка, а командування вміє їх належно використати.

Так само й такі окреслення, як сотня, курінь, полк це сухі терміни, що не говорять нам про ніщо докладне. По кімнатах штабів на військових мапах це різноманітні тактичні значки, чи хоруговки. Аж коли брати до уваги, що в цих поняттях входять в рахубу люди, такі ж, як і ми всі, то вони набирають життя й перестають бути лише сухими термінами. Старшині, оперуючи тими всіми термінами, ніколи не слід забувати, що в гру входять тут власне люди.

Це теж преважливе ствердження: ми ж ніколи не можемо дозволити собі на таке шафування людським матеріялом, як його, напр., бачимо в китайців, чи росіян; для них втрата людського матеріялу не така вже дошкульна й загрозлива, то й вони можуть собі дозволити на такий люксус, як «стратегія маси». Для того то й будова майбутньої нашої армії повинна піти по лінії вишколювання національно свідомого, добре заправленого фізично й висококваліфікованого технічного старшини й вояка. Зрештою й традиційний наш ідеал вояка це свідомий своїх політичних ідеалів, добре вишколений одиночний борець. Таким його в нас історія показує від найдавніших по найновіші часи.

Підсумовуючи все те, хочемо ще раз підкреслити, що всі здобутки техніки, використовувані армією, служать в першу чергу тому, щоб якнайтісніш зв'язувати старшину з його частиною, і ніяк — відділювати його від неї. Старшина мусить усі такі технічні засоби вважати другорядними речами. Військова думка вимагає сьогодні, щоб командир по змозі завжди видавав накази своїм підчиненим усно: тоді бо вони мають ще найбільшу моральну зобов'язуючу силу. Старшина не повинен надто віддалюватися в бою від своєї частини, покладаючись тільки на радіозв'язок із нею. Якщо того не вимагає інша конечність, старшина повинен завжди перебувати серед своїх стрільців. Найважливіша бо сьогодні власне така моральна спаяність і невідділеність старшини від своєї військової частини.

Розшуки

Хто знав би, що сталось із медсестрою 1-ої УД, п. Оленкою Бовдарук, нар. в Києві, прошений подати вістку до Редакції «Вістей».

Хто знав би щонебудь про долю Василя Буркутенка, нар. 1925 р. на Харківщині, який у рр. 1944-45 перебував, мабуть, у Франції й мав намір продістатися до Еспанії, прошений подати вістку для його батька на адресу:
W. Burkotenko, 44, Prospect St., New Bank, Halifax, Gr. Britain

Хто знає щонебудь про долю Богдана Стасева, вояка 1-ої УД, нар. в 1922 р. До Дивізії пішов у самих початках, був спершу в Нойгаммері, і згодом на вишколі радистів на заході. Чи був під Бродами не відомо. Вістки просимо надсилати до Редакції «Вістей».

Хто знав би щонебудь про долю таких дивізійників: Павлюка Ростислава нар. 5. 10. 1924 р., з важкої артилерії, і Ганяка Василя, нар. 1920 в Долині, з піонірів, — прошений подати вістку на адресу:
Mr. P. Pawluk, 2308, S. 58th Ave., Cicero 50, Ill., U.S.A.

Хто знав би щонебудь про долю **Володимира Кухнія**, що до 1 УД виїхав 24. 11. 1943 до Гайделяґру, звідки переїхав на вишкіл до Ольденбурґу і, мабуть, був під Бродами у важкій сотні 31-го полка, — прошений відгукнутися до його брата на адресу:
K. Kuchnij, 1044, Cartier Ave., Moose Jaw Sask., Canada

Іван Матвійчук (Австралія)
пор. 1 УД

З-під Бродів до Будапешту

У Нойгамері

Наша сотня складалася з трьох чот, чоти гранатометів і господарської частини. Командир сотні, покійний кол. полковник Армії УНР Іван Рембалович, що його ціла сотня звала «татом», бо направду для всіх стрільців був як батько. Ще сьогодні пригадую його струнку, козацьку постать. Був строгий, старався вимагати від вояків, але й дбав про них.

У початках 1944 р. сотня майже щодень ходила на тактичні вправи і лише ввечері після цілоденних турбот за довгими столами одні читали листи від своїх рідних, другі писали додому. Так минали дні за днями, аж ось одного дня сотня дістала наказ переїхати до Чехії на саперний вишкіл і за декілька день її склад поїздом переїхав до Пікевіц. Поміж двома високими горами протікала спокійно річка, в поблизу якої й містився саперний табір. За короткий час сотня цілком влаштувалася і розпочала саперний вишкіл. Вчилися будувати мости через річку, закладати мінні поля та робити наступи на уявні ворожі бункри. Так минали веселі дні.

Вишкіл добігав до кінця і наприкінці третього місяця ми повернулись до — Нойгамеру, де майже кожного очікували копиці листів від рідних та знайомих. Вишкіл продовжувано й далі, але програма змінилася: тактичних вправ не було майже зовсім, крім пару гострих стрілянь, решту часу уділювано на обучування, як стрільцеві слід вести себе під час бою. Були познаки на скорий від'їзд на фронт.

Одного дня до дивізійної залі скликано всіх старшин і підстаршин. Виступає декілька промовців: зміст їх промов схожий: «Ворог посів Ваші землі. Вашим святим обов'язком є йти їх визволяти». Блискавкою розійшлась ця вістка по всіх частинах. Скрізь було чути: «Їдемо в Галичину виганяти большевиків!» Радість, із якимсь зловіщим смутком, позначувалася на обличчях в усіх.

Підготовка до фронту

За декілька день всі проходили лікарський огляд та приймали найрізнородніші уколи від недуг. Наша сотня дістала все необхідне на фронт. Сотня, озброєна наймодернішою зброєю того часу, була цілком готова до від'їзду.

В неділю останній раз вся Дивізія збирається на Богослуження. Після короткої служби священик звертається до вояків із словами: «Вояки, ви сьогодні востаннє зібралися тут, щоб спільно вознести молитву Господу Богу, щоб Він скріпив ваші душі і поміг сокрушити ворога, що посів нашу батьківщину. Пам'ятайте, що, може, неодин із вас складе своє молоде життя на вівтар батьківщини. Вам прийдеться переносити великі труднощі; ніколи не забувайте про Бога, Він вас спасе. Хай же Всевишній благословить вас в далеку, важку дорогу». В багатьох вояків на очах появилися сльози, але вже за декілька хвилин вся Дивізія з бадьорими піснями розходилася по своїх приміщеннях, де вже чекав усіх обід. Після обіду до приміщень приходили стрільці з других частин востаннє поговорити із своїми товаришами. На вечірній провірці був зачитаний наказ про завтрішній наш від'їзд на фронт. Після провірки кожен до решти готовив усе потрібне в дорогу і незабаром все полягало спати.

Їдемо в Галичину

П'ята година і вся сотня була вже на ногах, а за годину все маршувало в напрямку вантажної стації, де нас чекали товарові вагони. Ще до нашого прибуття наша господарська частина вже вся була завантажена. На площадці стояла кухня. Біля неї возилися наші кухарі. Вздовж вагонів проходить командир сотні, придивляючись, чи все гаразд.

9-та година. Засвистів паротяг, подаючи знак від'їзду, і за хвилину всіми зненавиджений Нойгамер зник з очей. По всьому ешелону лунали українські пісні. Паротяг мчав усе на схід і на схід, лише в очах мелькали залізничні станції та оселі. На другий день поїзд зупинився в Кракові: паротяг набирає води і за хвилину знову вирушає в дорогу.

По дорозі нам на зустріч ішли обози евакуйованих із східніх земель. У наших вагонах вже не чути було веселих пісень, на обличчях в усіх помічалося пригноблення.

Не знаю, як довго їхали; враз по вагонах почулися крики: «Львів! Львів!»

З цікавістю підходжу до дверей, щоб побачити місто, що його знав хіба лише з української історії. Думка в усіх була, що напевно на хвилину зупинимося на стації, де може на кого чекають рідні, щоб бодай востаннє побачитися. Але, не зменшуючи ходу, поїзд промчав почерез стацію. Почулися лайки: «Там, де не треба, стояв, а тут не став...» Минули Львів і зустрічаємо українські села, де весело нам махали руками наші люди.

Так минали село за селом. Наш поїзд безупинно спішив на схід. Вже було давно з полудня, коли він зменшив свій хід і врешті пристанув. Це була невеличка стація. Бачимо, з усіх сторін біжать дівчата, жінки та діти. Чути їх радісні крики: «Це наші хлопці!...» Минає радісна зустріч і наш поїзд тихим ходом відходить із станції. Чути пісні:

«Подай, дівчино, ручку на прощання,
Може останній вже раз,
Прийшла хвилина — час іти до бою,
Мушу сповняти наказ...»

«Ожидів! Далі не їдемо...»

Вечоріло. Наш поїзд зупиняється на станції Ожидів. Чуємо голос командира сотні: «Далі не їдемо. Всі вилазьте з вагонів!»

Після далекої подорожі стали вивантажуватись. В повітрі почулося гудіння літаків і бачимо: над нашими головами крутяться пару совєтських літаків. Почалася метушня. Чути жартівливі голоси: «О, зараз большевики привітають нас кулями...» Хвилина і пара кулеметів була скерована в їхній бік. Але літаки трохи покрутилися і зникли, а ми в повній темряві відійшли в напрямі Бродів.

Ніч була тиха й тепла. Лише на сході видніла червона заграва.

Сотня, зробивши чималий шмат дороги, на хвилину спинилася відпочивати. Зрідка чути якісь балачки. Пахощі житів та різних трав наповнювали наші груди. Та ця насолода не триває довго: пару хвилин і ми знову маршуємо далі. Світало. Ми підходили до села Чехи. Це невеличке сільце, що вже пробуджувалося саме від нічного відпочинку. Перед селом сотня зупиняється і сотенний повідомляє, що в цьому селі пока зупинимося й будемо чекати дальшого розпорядження. Аби всі належно вели себе серед селян.

Вже в селі я із своїм заступником, п. Муцем, заходимо на одне подвір'я, де нас радо привітала господиня. Ми попросили її, щоб дала нам місце для відпочинку. Хвилина і на порозі появляється господар, що нас радо привітав і запросив до хати. Входимо до великої, гарно прибраної кімнати. Господиня ладить для нас велике ліжко під стіною. Ми поклалися спати. Коли прокинулись, була вже 12-та.

Господиня, почувши, що ми встали застукала до нас. Була святково вбрана, бо це була саме неділя.

— Ви вже встали? Готовтесь, за хвилину будемо обідати.

Дякую їй і починаю термосити свого Муця, що то, обернувшись на другий бік, знову був захропів. Минають пару хвилин і ми в товаристві господарів за великим столом їмо смачний обід. Після обіду я положився відпочивати, а мій Муць десь пішов оглядати село. Не пройшла й година, як до дверей чемно постукав вістовий від сотенного. Передав наказ — негайно явитися до командира сотні. Встаю й прямую тоди. Командир сотні дістав наказ відправити негайно частину сотні в напрямі Бродів. Залишаю декілька стрільців і свого заступника, а сам з чотою готовлюся до відмаршу.

Закладаємо мінні поля

Відділ під командуванням пор. Мурського вже готовий в дорогу. Ще хвилина й залишаємо село, що нас мило пращає. Ми зникли між житами, що хвилювали від вітру. Минала одна-друга година. Ми пройшли вже чималий кусок дороги. Несподівано в повітрі почулося гудіння літаків.

— Дивіться, дивіться! Большевицькі літаки йдуть просто на нас! — почулося серед відділу.

Звертаємо з дороги і під житами залягаємо. Літаки трохи покрутилися і знову повернулися назад. Встаємо і прямуємо далі. На зустріч нам іде невелика група людей, що залишили свої оселі і йдуть невідомо куди.

Того самого вечора ми зупинилися на скраю села, що біля головної дороги. До Бродів було ще яких п'ять кі-

лометрів. Трохи правіше Бродів видніли невеликі горбки. На скору руку в саду серед вишень розставляємо палатки, де й засипляємо смачно. Здалека чути було артилерійську стрілянину.

Другого дня дістали наказ негайно приступити до закладання мінного поля. Забираю все необхідне приладдя і вирушаємо на місце праці. Жита вже починали половіти. Серед них ми й розпочали працю. Одні тягнули шнур, другі ж копали невеличкі круглі ямки, глибиною в 10 см, а ще інші клали протитанкові міни, легенько пригортаючи їх землею. Робота не була ні трохи важка, але — небезпечна: трохи необережности і міна розриває. Але ж того не може статися, бо кожен дістав на це добрий вишкіл.

Був гарний ясний день. Груди наповнювалися пахощами квітів та трав. В далині котилися один за одним срібні вали по спілих житніх ланах і знову десь зникали. Мимові пригадую херсонські степи, де ще пастухом бачив той самий образ

Дивлюся на годинник: доходить 12-та. Знову повертаємо до табору. Після обіду й відпочинку знову до праці. Так минали дні за днями, гуркіт гармат чути було все ближче й ближче. Ворожі літаки стали появлятися дуже часто: їх завзято обстрілювали наші зенітки. Були випадки, коли ушкоджений совєтський літак, перекидаючися з боку на бік, падав на землю.

Наші перша й третя чоти охороняли відтинок під самими Бродами й мінували деякі проходи. Наше мінне поле тягнулося все вперед. Одного дня дійшли ми до долини, що була повна розбитих большевицьких танків; під ними ще лежали струпішілі тіла танкістів. З оповідань селян довідуємося, що, в березні цього ж року тут відбувся страшний танковий бій, в якому большевиків цілком розбито.

Сонце стояло високо. Хмар майже не було. З напрямку бугрів, десь приблизно 5 кілометрів, де виднівся високий гострий шпиль гори, розпочалася стрілянина, що за хвилину перемінилася в одне клекотіння кулеметів. Дим покривав усе поле бою. За годину все стихло. Ворог пішов у наступ, але був відбитий з великими втратами.

Вечоріло. Ми, як завжди поверталися до свого табору, вечеряли і лягали спати. На другий ранок після сніданку вирушили до праці. Большевики завваживши наш рух відкрили стрілянину з гармат, але на наше щастя стрільна або перелітали, або не долітали до нас. Прибувши на місце праці, старалися ми вже бути обережнішими, щоб не зрадити себе. Як же миповернулися на обід, то тут нас чекав наказ до відмаршу.

В допомогу 30-му полкові

За декілька хвилин ми вже відійшли і за яку годину прийшли до лісу. Попід лісом були зрідка розкинуті хатки. Під лісом нас уже очікували перша і третя чоти. Не гаючи часу, сідаємо на автомашини й від'їжджаємо. Весь час їхали ми лісами, а коли вже добре стемніло, зупинилися. Машини відійшли.

Дістаємо наказ зайняти оборону на відтинку, до якого було ще добрих пару кілометрів. Наш шлях увесь час тягнувся попід лісом. Ми старалися, щоб на місце прибути на ранок.

Ніч була темна, навкруги було тихо. Наша розвідка несподівано донесла, що по дорозі нам на зустріч просувається якась невелика група. Звертаємо з дороги і залягаємо. Не минуло й пару хвилин, як той відділ, десь із 20-ти чоловік підійшов до нас. Затримуємо його. Це були стрільці однієї з сотень 30-го полку, яка вчора в бою з большевиками була цілковито розбита. Оповідали, що большевики вживають «катюш», які, мовляв, усе палять на своєму шляху.

Не втрачаючи часу, ми пішли вперед, а вони назад.

На сході вже починало червоніти. Ми підходили до невеличкого села, звідки жінки з дітьми виносили в плахтах за плечима все своє добро й оповідали про пережите страхіття. Вчора вдень на село налетіли совєтські літаки, скинули багато бомб й обстрілювали з кулеметів. Жінки серед плачу подалися до лісу, а ми ввійшли в це село, зараз за яким і мали зайняти оборону.

Становища в житах

Вже світало. Сотенний подав напрямок. Зникаємо в високих житах. Стали дбайливо розбудовувати окопи, щоб до сходу сонця бути готовими. На наше щастя, з долини покотив туман так, що ми в тумані спокійно викінчували свої становища. Не минула й година, як усе вже було готове. Перша чота містилася зараз коло самого села, я з другою — трохи далі, а третя вже геть далеко. Почерез радиста сотенний викликає мене до штабу. Скорою ходою йду до села.

Вже сонце зійшло. Переді мною прикрий образ: стоїть хата, а недалеко хати лежить вбита жінка і біля неї дівчинка, років п'ять. На подвір'ї бомба вирила величезну яму. Йду далі. Все в руїні і навкруги — трупи.

Штаб сотні примістився в провізоричному бункрі. Діставши деякі розпорядження, знову повертаюся до своєї чоти.

Пригадую: була неділя. Не чути було церковних дзвонів, кругом царила мертва тишина. Йдучи пригадав собі поговірку: «Перед бурею буває тиха погода».

Чота була втомлена нічним маршем. Сидячи в окопах, майже всі спали, крім кулеметників, що бачно роздивлялись навкруги.

Сонце вже піднялося високо, туман зник і перед нами розкинулася широка долина. Десь через два кілометри виднілося село, серед якого стояла церква. Трохи згодом большевики відкрили по тому селі артилерійську стрілянину. Бачимо — горить хата, далі друга, а там увесь їх ряд. Лише церква, як недоторканність, стоїть. Але враз граната попадає в саму баню: спочатку малий вогонь розблис, а там зайнялася і вся церква. Це була справді прикра картина перед нашими очима.

Большевики, не натрапляючи на жодний спротив, перейшли крізь запалене село і стали широкою лавою просуватися в долину, що перед нами. Уважно слідкуємо за кожним їх рухом, не подаючи про себе найменшого знаку життя. Хочемо підпустити їх якнайближче, а тоді привітатись із неділею. Але вони, відійшовши від села декілька сот метрів залягли і спокійно стали чекати.

Минають хвилини напруження: що буде далі. Аж тут в одну мить з тилу одне стрільно за одним — посипалися, як той град. Наше щастя, що всі перелітали понад наші окопи. Молодий стрілець, що був призначений для зв'язку зі мною, вскакує в мій окіп і перелякано просить: «Пане чотар, я буду коло вас... «Кажу йому — добре, хай залишається.

Свистіння стрілен понад нашими головами наразі втихло. Кажу радистові, щоб негайно пов'язався з сотенним. Він мав довідатися про несподівану артилерійську стрілянину з тилу. Радист починає працювати на своєму апараті, але командир сотні не відповідає... Що сталося? Негайно висилаю вістового. Молодий хлопець в одну мить зникає.

Проходить пів години — він чомусь не повертається. В голові снуються різні думки: ану ж большевики обійшли нас і забрали вже село?

Рачки вилажу з окопу на бугор, обережно, щоб большевики не запримітили. Дивлюся в далековид. Бачу, аж нам з тилу курява піднімається: совєтська артилерія займає нову позицію — ближче до нас. Стали, в одну мить коноводи зникають із кіньми. Група вояків щось крутиться коло гармат. Дивлюся далі, аж по тій самій дорозі тихим ходом просуваються два танки. Відійшовши трохи від артилерії, звертають праворуч і житами просуваються до села.

Скоро повертаюсь до окопу, получуюсь із чотарем 3-ої чоти Онищуком і після короткої наради рішаємо залишити окопи й відійти до села, а з села до ліса, що виднів недалеко. Наказуємо стрільцям відходити в бойовому порядку.

Ми вже в селі. Бункер, де був командир сотні, пустий. Лавою просуваємося через село в напрямі лісу, що виднів на горі. Подавши напрямок своїй чоті, залишаюся при третій. Підстаршина з 3-ої чоти звертається до мене з просьбою почекати його в селі, поки він вернеться до окопів, де забув свою шапку. Я став чекати, а він зник за селом. Проходить ще кілька хвилин і він повертається із шапкою в руці.

Від села до лісу тягнеться глибокий рів, яким попрямували стрільці. Большевики запримітили наш відворот і відкривають по нас ґранатометну стрілянину. З моєї чоти поранило одного стрільця в шию.

В лісі нас очікував уже сотенний із 1-ою чотою. Коли ж я запитав, чому вони відійшли, а нам нічого не сказали, той відповів, що він через зв'язкового 1-ої чоти наказав відступати цілій сотні.

Поруч нас, на скраю лісу стояв арилерійський обсерватор, що бачно слідкував за рухами ворога. Танки,

що досі стояли, знову рушили в нашому напрямі. Їм на шляху серед поля стояли дві загороди. Танки дійшли до цих забудовань і стали. Обсерватор щось передав у телефон, що стояв біля нього на землі. Хвилина і понад нашими головами свистять стрільна, що попадають просто в загороду, де зупинилися танки. За ними нова серія в те саме місце. Бухнули клуби диму і вмить усі забудування стояли у вогні. Що сталося з танками, я вже не бачив, бо наша сотня дістала наказ обійти ворога з правої сторони.

З чотою в лісах

Сотенний наказав моїй чоті просуватися вперед, а він з двома чотами непомітно підсувався позаду.

По нашому шляху весь час тягнувся ліс. Тут зустрічали ми селян, що повтікали сюди з сіл з усім дорібком. Довідавшися, що ми українці, їм прояснювалися залякані обличчя.

Не тратячи часу, йдемо далі. З заходу надходила чорна хмара, здоганяючи нас. Спішимо, самі не знаємо куди.

Кінчається старий ліс починається молодняк. Несе свіжою пахучою живицею. Хмара вже над нами. Починає падати густий дощ. Молодий ліс уже кінчається Перед нами видніють широкі лани збіжжя. Дощ дедалі сильніший. Доріжка, якою йдемо, це одна калабаня. Лише встигла моя чота вийти з лісу, як большевики відкрили по нас із автоматів стрілянину. Швидко залягаємо, надіючися на нашу резерву, що підсувалася позаді нас. Але ж 1-ша й 3-я чоти замість іти далі вперед чомусь завернули й скорим маршем відійшли назад...

Положення було дуже глупе: одне, що ми не знали ворожої сили, а друге — морально прикро відбився відворот наших двох других чот. В такому положенні рішаюся відступити. Під ворожим обстрілом відходимо назад.

До мене підходить підстаршина з групи важких кулеметів і каже, що його кулеметники не встані нести кулеметних станків. Що робити? Бачу, що нас починають ганяти як солоних зайців, а по-друге, увесь час крутимося в лісі, де станки зовсім не потрібні. Наказую кинути два станки і нести лише самі кулемети та патрони.

Відійшовши пару метрів чота зменшує хід. Йдемо на захід, не знаючи самі, куди. Всі втомлені й голодні. Зупиняємося й декілька хвилин відпочиваємо. Оглядаю мапу: десь близько повинно бути село. Встаємо й далі маршуємо лісовою доріжкою з надією, що вона доведе нас до якогось села.

Вечоріло. Спішимо до невідомої мети. Вже майже цілком стемніло, як ми ввійшли до якогось села.

«Стій! Стій!» — почулось зпереду. Пристаємо. Підходить двох вартових стрільців з нашої сотні. Лайка посипалася на їхню адресу: «Шляк би вас трафив, нас залишили, а самі втекли!» Вартові дають нам дорогу і ми йдемо до сотенного командного пункту. Це на кватирі якогось учителя. Зголошую своє прибуття. Для цілої чоти отримуємо скромну вечерю, бо на кращу не можна було дозволити собі.

Розбитий большевицький танк «Т 34» при шляху на Броди

За декілька хвилин в стодолі чути було лише хропіння потомлених вояків.

Вже був ранок, як наша сотня вирушила до свого обозу, що мав бути через три кілометри від цього села. Йдемо шосою. Скрізь калюжі від дощу. Звертаємо в ліс і шукаємо свого обозу. Власне не так обозу, як їжі, бо кожен був голоден як вовк.

Обоз розміщувався на скраю лісу. При обозі була невеличка охорона — яких 20 стрільців та яких 30 партизан, що згідно з оповіданнями вже два дні тут. Як завжди, всі розпитують багато. Всі дістали по кускові хліба та сиру. Обід ще не був готовий.

Большевики в німецьких мундирах

Я сидів під сосною, заїдаючи свій хліб із сиром. Враз бачу, біжить задиханий підстаршина Горячко, і каже, що дуже близько звідси лавою на нас ідуть большевики. Не відчуваючи вже ні голоду ні втоми, ми за хвилину в бойовому порядку рушаємо туди, звідки мали б надходити большевики Моя чота тримала середину, 1-ша праворуч і 3-тя ліворуч. Уважно просуваємось розстрільною вперед. Кінчається молодий ліс і починається старий, не такий уже густий. Ворога не було видно.

Та враз перед нами посеред дерев появилася большевицька розстрільна. Помітивши нас, вони відкривають стрілянину з автоматів. Серед вигуків «Слава!» засипуємо їх густими сальвами. Розпочався бій. Большевики залягли на віддалі яких 150 метрів. Ми теж. Від тріскотіння автоматів та рушничного вогню годі слова почути. На нас сипалося гилляччя, що його відсікували ворожі кулі. Стрілянину було чути ліворуч і праворуч від нас.

Це наші! — кричить хтось в чоті. І справді — придивляюся, вилядають ніби наші.

Стій! Не стріляй! — кричу до чоти. Стрілянина втихає. Ворог ще трохи продовжував, а далі теж замовк. Знімаю шолом і махаючи йду в сторону, звідкіля хвилину тому назад, густо сипалися кулі. Зі мною ще один стрілець. Вже близько перед нами простягається без кінця лава. Бачимо, що це направду наші, бо мають таку саму уніформу, що й ми. Але, не доходячи яких сто метрів, око натрапляє на одну-другу постать, що криється за товстими соснами. Це були люди в большевицькій уніформі.

Ми стали, не знаємо, що робити: ні в зад, ні вперед. В голові зашуміло... Вдаючи, що їх не боїмося, звертаюся до них по-російськи: «Здавайте зброю! Ви окружені!» В ту мить сіра постать показується з-за сосни. В її руці блиснув автомат і сальва куль посипалася на нас. Відповідаємо теж вогнем і скоро відступаємо.

Ворог знову відкриває стрілянину. Ми вже коло чоти. Шлемо в його сторону густі сальви. Тоді від сотенного надбігає вістовий із наказом відступати.

До дорозі натрапляємо на обоз 3-ої сотні, де стояли вози, а на возах їжа. На землі лежало кілька бочок з пивом та декілька десятків роверів. Розбиваю бочку й забираю один ровер. Відходимо назад під село, що було недалеко лісу. Займаємо заздалегідь приготовані окопи. Відходять 1-ша й 3-тя чоти, залишаючи вбитого підстаршину Дуду й забравши з собою пораненого в груди підстаршину Галушку, що теж до двох годин вмирає. Їх обох хоронимо в селі.

До протинаступу йде сотня якогось полку, що далеко відкидає ворога, який і залишає трьох убитих.

Большевики кинули в наше запілля передягнуті у німецьку уніформу свої партизанські загони, що мали за завдання нищити наш тил.

Була десь обідова пора. Ми спокійно сиділи в окопах. Поруч нас проходила головна дорога, по якій тяглися різні обози. В повітрі почувся гуркіт літаків і за хвилину над нашими головами закрутилися силуети большевицьких літаків, що скинули на село декілька бомб і зникли.

Паніка вночі

Вечоріло. Дістаємо наказ вирушити на фронт, на допомогу 30-му полкові. Вже стемніло, як сотня під командуванням пор. Мурського входила до густого лісу. До становищ 30-го полку було ще яких три кілометри. Між лісом простягнулася дорога. Болото на ній було по коліна. Йти нею було зовсім неможливо. Стараємося йти попід лісом, та це доволі трудно. Йти нею було зовсім неможливо. Стараємося йти попід лісом, та це доволі трудно через нічну темряву. Пройшовши так з два кілометри, зупиняємося і рішаємо до світанку залишитися в лісі і тоді пройти решту дороги.

Звертаємо до лісу. Виставляю із своєї чоти варту, решта ж лягає від-

почивати. Не пройшло й пару хвилин, як усе спало покотом крім вартових, що уважно наслухували.

Я сидів під сосною і чомусь не міг заснути. В голові роїлося від різних думок. Навкруги було тихо, лише десь далеко чути було крик сови. Щораз поглядаю на годинник: вже минула 12-та. Чомусь хотілося, щоб якнайскоріш світало. Хочу змінити варту, щоб до світанку могла трохи відпочити теперішня зміна. Доходить перша після півночі. Десь чути постріл в рушниці. Це десь хіба на фронті. Вже хочу вставати.

Враз недалеко від нас заторохкотів кулемет. Всі зриваються зі сну і, замість, зайняти оборону, панічно тікають через дорогу у протилежний ліс. За ними побігли й мої вартові. Схоплююся й кричу: «Стій! Стій!» Але де там! Чую лише тріщить соснове гилляччя. Кулемет затих. Йду в ту сторону, куди втекла сотня. Думається, що ж буде на фронті, коли тут від самих стрілів тікаємо. Переходжу через дорогу і навпомацьки поміж деревами йду вперед. «Стій!» — почулося переді мною. Стаю. «Хто йде?» «Свій!» — відповідаю і зараз покриваю їх лайкою за паніку.

Знаходжу пор. Мурського. Не обійшлося без сварки. «Не грай козака...» — відповідає він мені.

Становища в лісі

Починає світати. Тихим ходом йдемо до місця призначення. Вже розвиднілося, як ми підходили до високого бугра, за яким під лісом і були добре замасковані становища 30-го полка.

Прикре враження на нас справив на перший початок ліс, що був жахливо знищений ворожими стрільнами. Сосни поламані, стовбурі лежали один на одному.

Займаємо оборону ліворуч, серед кущавника. Вже зійшло сонце, що своїм промінням розгрівало нам продроглі від холоду тіла. Кожен копав для себе окіп. Глибоко копати однак було неможливо, бо підходила вода.

Не пройшла й година, як уся сотня лежала готова до оборони. Не було чути ні одного стрілу. В сторону до большевиків тягнувся густий ліс. Десь коло 8-ої большевики стали пускати одне за одним стрільно. На щастя, вони десь свистіли нам понад головами і падали на село, що лежало в долині. За деякий час гарматна стрілянина припинилася. Замість неї на зміну прийшли ґранатомети. Гранати падають вже й поміж нашими окопами, але на щастя жертв не було ніяких.

Довідуємося, що поруч нас тримає оборону 2-га сотня нашого куреня. Коло 10-ої до нас прибуває наш сотенний, що вчора захворів і не міг був піти разом з нами. Гранати свистять безперервно. Рвуться то тут то там серед наших становищ.

Виправа по большевицький гранатомет

Сотенний наказує одній групі 1-ої чоти з 20-ти чоловік під проводом чотового вирушити в ворожі становища, щоб там знищити гранатометне гніздо. За хвилину група зникає нам з очей. Всі чекають з напруження їхнього повороту. Минає під години, година. Нараз стрілянина припиняється: «Що сталося?» — чути в наших лавах; або наші їх захватили, або вони підходять ближче. Минають хвилини напруження, наші не вертаються.

Нараз рознеслося серед стрільців: «Ідуть! Ідуть!...» І справді з-поміж кущів виринула наша група, а попереду, згорбившись під тягарем, большевик ніс гранатомет. Решту приладдя до гранатомету та скриньки несли наші.

Підходять. Радість світилася їм в очах. Всі придивляємося до червоноармійця. Сотенний наказує дати йому їсти. Розстиляють коц, кладуть хліб, ковбасу та добру чарку горілки. Сам він білорус.

Наші оповідають: «Ідемо та й ідемо тими лісами. Жодних большевиків немає... Лише стріли чути все ближче й ближче. Йдемо дуже обережно. Пройшли приблизно з три кілометри. Нараз ліс кінчається. Перед нами невеличка поляна. Бачимо на поляні большевицькі гранатометники преспокійно працюють, пускаючи одну гранату за одною. Думаємо, зараз захватимо їх усіх. Але котрийсь із них запримітив наш рух і в одну мить вони нищать чотири гранатомети і тікають до лісу, що був близько. Пускаємо за ними декілька стрілів. Лише один цей залишився на місці з піднятими руками. Не тратячи часу, беремо полоненого й оцей незіпсутий гранатомет і повертаємося назад».

Полонений трохи підпив і почав весело оповідати, а за пару хвилин його враз із гранатометом відпровадили до нашої гранатометної чоти. Не пройшло й під години, як він із свого гранатомета пускав одну гранату за одною на большевицькі становища.

Я — ранений

Була 12-та година. Залишаю чоту й іду до сотенного, якого становище на яких 300 метрів позаду. Підходжу, бачу під двома соснами сидять сотенний та курінний. Коротка розмова і повертаюся знову до чоти. Ворожі стрільна знову почали свистіти нам понад головами і рвалися десь у селі. Відійшов ледве яких 200 метрів. Враз біля мене розривається стрільно. Падаю і втрачаю притомність. Відламок пробив мені шию.

Помалу приходжу до свідомости: санітар робить перев'язку й дає води. Мені відразу спаралізувало ліву руку та відібрало мову. Стрільці в окопах почали кричати: «Чотовий убитий!» Але ж побачивши що я тільки поранений, заспокоїлися. Приходить мій заступник Муць, бере мій автомат, прощається зі мною й відходить до чоти. Мене кладуть на якісь двері і скоро відносять до авта, що було поблизу. Садовлять мене в авто. Зі мною шофер і двох стрільців. Спускаємося вниз до села і скоро проїжджаємо через нього.

Виїжджаємо з села. Перед нами видніє ліс. Не доїжджаючи парусот метрів до нього, невідомо хто з лісу відкриває по нас стрілянину. Шофер і оба стрільці вискакують і падають на землю. Я залишаюся в авті. Стріли стихають і ми повертаємо в протилежну сторону, їдучи навпростець житами. Нарешті виїжджаємо на дорогу. Шофер дає більшу скорість і за хвилину ліс зникає.

Минає година і прибуваємо на збірний пункт, що приміщувавсяв якомусь селі. По хатах і стодолах лежало повно ранених. Мені зробили перев'язку і я положився на подвір'ї, де вже було багато таких, як я.

Вечоріло. Дістаємо наказ: всі важко ранені будуть покладені на авта й вози, а легко ранені підуть пішки.

Вже було темно, як ми вирушили в дорогу. З-переду йшли тихим ходом машини й вози, а позаду в довгих лавах тяглися піші.

Зустрічаю стрільця із моєї чоти, що був ранений раніше, і ми тримаючись ішли разом. Ніч була темна, лише навкруги виднілися червоні зарева, і то зовсім близько. Колона помалу просувалася вперед. Нараз колона зупиняється і нас тихенько повідомляють, що перед нами недалеко село, в якому до ранку заночуємо, а завтра підемо далі. Рушаємо далі і не пройшло 10 хвилин, як перед нами в темряві замаячіли хати.

Десятками нас розводили по хатах. Заходжу до однієї з хат, де лише одна господиня. Вона внесла трохи соломи. Ми полягали покотом і заснули, як побиті.

У селі пів кілометра від большевиків

На світанку пробуджуюся і бачу, що моїх товаришів по недолі нема вже ніодного. Мене огорнув переляк: що сталося? Встаю й стукаю до другої кімнати. Увіходить та сама господиня, що звечора. Показую пальцем запитуючи, де ділися вояки, що тут лежали.

Еге! Вже давно кудись порозходилися...» — відповідає вона. Думаю, пішли, а чому ж не збудили мене.

Виходжу на вулицю. Вже зовсім розвиднілося. Але не видно ні живої душі. Йду вулицею, що вела на середину села. На стовпі бачу прибиту таблицю. На ній написано: «Комарно». Йду далі. Бачу — з комина йде дим. Зайду, майнуло в голові, може дістану сніданок. Заходжу і справді — бачу, на кухні тітка варить кури. Відразу в роті слина пішла.

В хаті було двох чоловіків і пару малих дітей, що спокійно чекали сніданку. Мене просять сісти. Один з чоловіків коротко оповідає: «Тут є, пане, большевики. Ще від учора тут під нашим селом...» Пишу їм картку: «Як далеко від села?» «Може з пів кілометра...» — відповідає. Мені по шкірі пішов мороз.

Росіл був готовий. Господиня налила мені в горнятко. Починаю помалу пити. Хотів був передше дуже їсти, але слова: «Большевики під нашим селом» відразу попсували мені апетит... Випиваю росіл і пишу їм на папері, що я йду до Вашої стодоли спати, а коли б до села увійшли большевики, то щоб мене збудити. Виходжу з хати і прямую до стодоли, де лежало кілька кулів соломи. Лягаю, але спати не можу: одне, що від рани напухли груди, а ще більше непокоїло, що большевики під селом. Відганяю від себе всі думки і надію всю покладаю на ту круглу гранату, що в мене в кишені... Думаю, що в разі чого, то лише вона перехрестить всі мої думки, і спокійно засипаю.

Як довго спав, не знаю. Пробуджуюся й виходжу зі стодоли. Сонце вже стояло високо на небі. На вулиці був дуже великий рух: дівчата з бутелочками в руках щось бігають від хати до хати. Довідуюся, що санітарки з УПА роблять перев'язки нашим пораненим.

Село було цілком забите раненими. Кручусь з вулиці на вулицю, сам не знаю, чого шукаю. Нараз приходить до голови думка: передягнутися в цивільне й вийти з оточення. Очима шукаю багатого господаря. Натрапив. Заходжу й вітаюся кивком голови. Не говорячи ні слова, бо не міг, викладаю на стіл 200 карбованців і годинник і показую їм, щоб вони дали мені якесь старе убрання. Господиня відповіла, що вона зараз дістане, але те, що я поклав на стіл, вона не візьме, кажучи, щоб я забрав із собою. Радять узяти косу та з косою перейти большевицьку лінію, що проходила недалеко за селом. Забираю знову все до кешені і пишу їм, щоб вони все підготовили, а я за хвилину повернуся. Виходжу і знову прямую вулицею.

Нараз чую знайомий голос. Дивлюся, аж на подвір'ї стоїть мій близький знайомий. З радістю повертаю до нього. Він веде мене до хати, де була жінка, батько та мати. Радить, щоб я завтра ішов з групою, що буде відходити до лісу, бо іншого рятунку вже нема. Кажу, що радо пішов би, але маю в шиї відламок гранати, що його конче треба витягнути.

— Там у нас є лікарі, що витягнуть — відповідає він.

Чуємо гуркіт літаків, виходимо з хати і бачимо, що над селом крутиться який десяток большевицьких літаків. Всі спішимо до сховища, що було на городі. Враз затряслася земля, почулися один за одним вибухи бомб. Потім літаки принизилися над самі хати й обстрілювали з кулеметів. Минають хвилини й літаки зникають.

Чекаємо санітарних літаків...

Залишаю їх, а сам прямую до шпиталю, що містився в школі. Бачу цілий кошмар: лікарі без угавку працюють, роблячи операції та перев'язки. На кріслі бачу сидить блідий як стіна пор. Березовський, якому хвилину тому відрізали руку по лікоть. Довідуюся тут, що за пару годин прилетять транспортові літаки й вивезуть усіх ранених. Трохи легше стало на душі: а може й справді так буде. Біля школи стояв довгий сарай, де покотом лежали ранені, а серед них дехто уже й небіжчик. Придивляюся, може найду когось знайомого. Нараз натрапляю на підстаршину з нашого куреня, що був поранений в ногу. Побачивши мене, він дуже зрадів і просив мене, щоб я дістав щось на селі поїсти. Вертаюся до знайомого і з його батьком приносимо трохи боршу. Він зі смаком з'їв і просив мене, щоб я ліг біля нього. Лягаю, але нерви не можуть переносити стогону ранених, що наповняв клуню.

Большевики через цілий день не наважувалися ввійти до села. Літаки теж більше не появлялися.

Полежавши з годину, встаю і йду знову до знайомих, обіцяючи товаришеві, що зараз повернуся. Пішов до знайомих і там заночував. Вночі почувся на вулиці рух: хтось стукав коло воріт. Ми були певні, що в село ввійшли большевики. Батько знайомого відчинив мені двері, що виходили на подвір'я, і порадив сховатися в саду. Зникаю.

Чую голос: «Дядьку, запрягайте коні, бо треба вивозити смердів!» Серце трохи заспокоїлося. Знову повертаюся до хати. Вже майже до самого ранку не спав.

Вранці встаю й спішу до шпиталю, маючи надію, що може прийдуть літаки. Приходжу: жодних змін немає. Лікарі працюють так само, як працювали. Про те, чи прийдуть літаки, ніхто напевно нічого не знає. Нараз за селом загуркотіли ворожі зенітки і сотні червоних стрілен рвалися то ззаду то зпереду транспортового літака, що летів в напрямі нашого села. Небезпека минула, літак за селом принизився, скинув бочку бензини і знову піднявся вгору. Большевики більше по ньому не стріляли. Бачу, що надіятися на літаки нема чого і що большевики в любу хвилину можуть захватити Комарно. По дорозі видно великий рух: автомашини й вози їдуть в напрямі на Білий Камінь.

Повертаюся до знайомих і кажу їм, що зараз відходжу. На дорогу дають мені цілу хлібину та кусок сала. Прощаюся, ще хвилина і я вже залишаю село. Від Комарна до Білого Каменя не було далеко. За годину я вже підходив до Білого Каменя.

Доля моєї сотні

Навкруг села було повно війська: тут зосередилися всі роди зброї. Кручуся поміж возами, надіючися, що зустріну когось з-поміж знайомих. Нараз натрапляю на підстаршину Клюфаса, що завів мене до решток нашої сотні, що була в ліску недалеко села. Між ними був і пор. Мурський. З ким міг, поділився хлібом та салом.

Оповідають про позавчорашній бій: лише я від'їхав, як появилися большевицькі танки; наші зараз пустили в рух протитанкову зброю, але не помогло нічого. Большевицькі танки та піхота сунули густою лавою; наші не були встані далі триматися, відступили, і оце була решта сотні.

А де ж сотенний, полк. Рембалович? — питаю.

Він був ранений в обидві ноги. Коли відходили, то трохи несли його на коці, а пізніше він застрілився. Третя чота Онищука — або дісталася до полону, або цілком знищена.

Сонце вже стояло високо. Нараз почувся гуркіт літаків. Чорні силуети наближалися до села. Їх ціла хмара: знизилися над селом і град бомб дрібного калібру посипався на село. Пізніше крутилися над нами і обстрілювали з кулеметів. Це було пекло на землі. Все горіло. Чути було крики та стогони ранених. По літаках стріляли з рушниць і навіть з пістолів. Нараз літаки зникають. Ще пару хвилин і знову появляються другі. І знову повторяється те саме. Так було аж до самого обіду.

Наразі все стихає. Поміж стрільцями чути балачки, що зараз буде прорив. Одні зі зброєю йдуть в напрямі большевицьких становищ, а другі з перевтоми як забиті спали.

Вже з пізніших оповідань чув, що

прорив вдався. Большевики не ставляли спротиву. Не знаю, скільки там пробилося.

«На Почапи!»

Решта рушила в напрямі Почап. Дорогою та таки обабіч дороги просувалася безладно колона. За яких пару кілометрів до Білого Каменя над нами знову появилися большевицькі літаки, що принизившись стали сіяти по нас із кулеметів. Хто йшов далі, хто падав убитий чи ранений.

Сонце хилилося до обрію. З Клюфасом входимо до якогось села. Тут стояла якась частина, що тримала оборону. Пройшовши трохи селом, вступаємо до якоїсь хати, щоб щось з'їсти. В хаті застали господиню, що її попросили дати нам їсти. Вийшла і за хвилину принесла кусок хліба і глечик молока. Сідаємо за стіл. Ледве вспіли поїсти, як надворі знову заторохтіли зенітки. Бачимо знову хмара совєтських літаків знижується над селом. Хочемо вийти з села, та вже пізно. Бомби й град куль сипалися звідусіль. Добігаємо до церкви. Літак скидає тут декілька бомб і починає обстрілювати церкву. Довкруги церкви був високий мур, за яким ховаємося. Ще пару хвилин і все стихає. Заходимо до церкви: тут повно поранених. Придивляємося, чи нема знайомих. Під стіною чути стогін: підходимо й бачимо знайоме звідкись обличчя. Це стрілець із 30-го полку, поранений в обидві руки і в ногу. Прощаємося й відходимо. Із сльозами в очах прощає нас: «Ви йдете, а я залишаюся...»

Гей, у полі жито...

Ще один поворот і ми вже за селом. Трохи легше стало на душі. Стараємось не йти дорогою. Бродимо високими житами. Вже вечоріло, коли нараз натрапляємо на червоноармійця, що лежав серед жита. Клюфас скерував на нього рушницю. «Я ранений в ногу...» тихим голосом просить той. Лишаємо його.

Вже стемнілося. Ми зійшли на дорогу, забиту автомашинами й гарматами. Йдемо вздовж дороги. Навкруги — червоні заграви. В голові плутаються думки. Небо всіяне зірками. Нараз над нами, та зпереду нашого шляху розблисло одне-друге світло, що ярко освітило нашу колону. Парашути ракет звільна спали й світла погасли. Літак, що обсервував наш рух, трохи покрутився і теж зник. Всі перевтомлені. Хотілося відпочити хоч хвилину.

Враз ліворуч розблисло світло. Колона пристанула. Два танки, що йшли попереду нас, спрямували туди свої гармати. Бачимо, біжать туди стрільці з рушницями. Ще декілька хвилин і знову тихо. Чути балачки, що появилася большевицька розвідка. Колона знову рушила вперед.

Ще пів години і знову зупиняємось. Довідуємося, що прийшли до останньої зупинки. Поміж возами протовплюємося до переду: бачимо, через річку невеличкий місток. Коло нього в темноті працює пару десятків людей. Місток пошкоджений і його нашвидку направляють.

З долини повіяло холодом. Десь кричала сова. Вже починало світати: сапери спішили з роботою. Вже видно невеличку річку, а за нею село. Місток готовий. Відразу йдуть наперед

танки, а за ними й піші. Серед них і ми. Дорога веде понад селом, що залишилося ліворуч віднас. На дорозі зустрічаємо розбитий «Т 34» і коло нього двох убитих танкістів.

Кінчається село. Перед нами зелені луки, а ліворуч високі жита. Все більше піших із рушницями та автоматами збирається поза селом. Дивлюся: одні зривають нашивки, другі витягають з кешені військові книжечки та різні фотографії й усе те нищать.

«Пан! Пан!..»

Без команди вся та густа лава йде вперед. Вмить заторохкотів десяток большевицьких кулеметів. Нас привітав град куль. Лава звертає трохи ліворуч, де стояли жита, і з криком «Слава!» й «Ура!» кидається на ворога. Світляні кулі червоними нитками пронизують нашу лаву. В житах повно вбитих, ранених, що благають порятунку. Але надармо: їх не рятує ніхто. Хто живий, то почерез трупи скакав вперед.

Ми добігали до перших ворожих окопів: «Пан! Пан!..» — почулося і перед нами виринули мізерні постаті. Позаду них кричать: «Вперьод!» Вони йдуть. Серед них ранені, кривляться від болю. Друга їх лінія бачить, що не встані нас стримати і відходить на ліве крило, відкриваючи нам дорогу.

Та в тому моменті ворог відкриває з флянки гарматний і ґранатометний вогонь. Рвуться скрізь ґранати, ниви з житами перемінились в зорану ріллю. Наші танки йдуть луками, ворог старається їх знищити. Довкруги них рвуться десятки стрілен. Вмить і розриває один і другий танк: їх освічує червоне полум'я... Спішимо вперед. Натрапляємо на большевицьке кулеметне гніздо: стоїть кулемет, а біля нього вбитий кулеметник.

На Ходорів

Нарешті прорвали собі шлях. Ліворуч все ще сиплються густі кулі. Перед нами на високому насипі залізничні рейки. Дряпаємося на насип. Ворог посилає навздогін стрільно за стрільном: вони рвуться то з-переду, то з-заду. Під горою видніється ліс. В голові одна лиш думка: якби скоріше до лісу. Врешті доходимо й густі дерева заслонюють нас від ворога.

Відпочиваємо. До нас долучує все більше й більше. Вже ціла сотня зібралася. «Ідемо, хлопці!» — почувся голос. — Бачу поручник, що запевняє нас, що виведе з большевицького оточення. Йдемо.

На нашому шляху ввесь час тягнеться ліс. Сонце вже піднялося високо. Був гарний липневий день. Пройшовши добрих кілька кілометрів, відпочиваємо, виставивши стійки. Всі лежать як побиті. Минає година і ми знову поміж деревами просуваємося вперед.

Вже було полудне, коли ми вийшли з лісу на широку поляну. З другого кінця лісу вийшло двох большевиків, що чомусь стали махати до нас. На команду нашого поручника десяток куль полетів в їх сторону. Вони попадали, а ми пішли далі, ховаючись в гущавники. Вечоріло, як ми зійшли до невеличкого села. З другої сторони на великому бугрі крутився большевицький танк. Входимо в село. Не вспіли навіть дістати куска хліба, як танк, запримітивши нас, відкрив гарматний вогонь по селі. Лишаємо одного вбитого і, не гаючись ні хвилини, виходимо з села далі. За яку годину ми в другому селі, де й заночовуємо в якійсь стодолі. Все спало. Я довго не міг заснути, бо рана прикро боліла, але нарешті таки сон переміг.

Сходило сонце, як ми знову вирушили в дорогу. На душі було весело, бо вже були певні, що вийшли з оточення. Йдемо далі. Ще відпочиваємо в якомусь селі.

Наша сотня вже цілком змаліла: невеличкі групи або залишалися по дорозі, абож брали інший напрямок так, що до Ходорова нас прибуло лише пару чоловік. Тут мене забрало санітарне авто, яким і від'їжджаю до Стрия. Тут прикре знищення: пару годин тому бомбили місто большевицькі літаки. Спішу на станцію, де на моє щастя стояв уже напоготові для відходу на Мадярщину санітарний поїзд. Поїзд битком набитий раненими, ніде вільного місця. Мене примістили десь на польовому ліжку

Ще хвилина й залишаємо Стрий. На другий день ми зупинилися в Мукачеві, а пізно вечером прибули до Будапешту, де нас розміщено по різних шпиталях.

Ярослав Войтович (Німеччина)
хор. 1 УД

Піхотний курінь — ядро модерної австралійської армії

Досвід модерного ведення війни зробив австралійський піхотний курінь сильним з'єднанням, з більшою рухливістю і міцнішою ударною силою, ніж її колинебудь передше знали піхотинські з'єднання. Його озброєння складається з цілої низки модерної зброї, почавши від випробуваного і гідного довір'я кріса, аж по протитанкові гармати й базуки (австралійці називають її ПІАТ). Транспорт куреня це колона авт, довжиною в п'ять англійських миль, яка спроможна перевезти вояків і їх зброю дуже скоро на кожен призначений пункт бойових становищ. Колона ця складається з 19 мотоциклів, 21 «джіпа», 21 півтонного і 23 тритоннових вантажних авт і вкінці із 40 панцирних стрілецьких возів. У часі війни більшість тих возів легко опанцирена. У часі ж миру це переважно стандартні тритоннівки.

Людський матеріял куреня це 35 старшин і 930 підстаршин та стрільців. У його склад входять чотири стрілецькі сотні по 5 старшин і 145 підстаршин і вояків кожна, далі — одна важка, так звана підтримувальна сотня в силі 7 старшин і 195 вояків і врешті штабова сотня з 4 старшинами та 155 стрільцями. Подані числа, само собою тільки приблизні, тому, що командування армії точні дані держить в таємниці.

Стрілецькі сотні поділяються на три чоти з 1 старшиною і 39 стрільцями кожна. Чота в дальшому поділена на рої. Вогнева сила стрілецької сотні: 9 легких скорострілів, 6 гранатометів; решта узброєння це машинові пістолі і кріси.

Рій це найменша, але найбільше діяльна бойова частина армії. Хоч слабий чисельно рій, поодиноко, або разом, творить стабільну силу, що є очима, вухами і активними п'ястуками цілого піхотного куреня і далі й решти бойових частин цілої армії, що залишаються позаду. Це власне є рій, що у своїх розвідувальних діях, досліджує становища противника, шукаючи слабих пунктів; проникає через них, нищить сильніші точки спротиву, як теж гнізда легких і важких кулеметів. У цей спосіб він зменшує оборонну силу ворога і тим самим приготовляє поле для наступу в більшому маштабі більших чисельно з'єднань.

Позаду власне цих роїв, що перші мають контакт з ворогом, є решта частин куреня. За ними знову знаходиться важка, підтримувальна сотня, у якій групується вся важка зброя куреня. В склад її входить чота протитанкової оборони, чота ґранатометів, чота штурмових піонірів і чота панцирних стрілецьких возів. Чота протитанкових гармат і чота панцирних стрілецьких возів це нове надбання до традиційної бойової сили куреня. Чота протитанкової оборони, озброєна модернішими гарматами, що стріляють високо-експльозивними і з сильною пробійною силою стрільнами, є в руках командира куреня успішною оборонною зброєю проти наступів ворожих танків, як теж надається, як артилерійська підмога для частин куреня.

Чота опанцирених стрілецьких возів це не якесь панцирне з'єднання у тому самому розумінні, що танкові з'єднання. Опанцирений стрілецький віз тут подуманий передусім як транспортний засіб для важкої піхотинської зброї, як от ґранатомети й важкі кулемети Вікерса, до загроженої в бою позиції. Опанцирений стрілецький віз на своїх гусеницях може їхати навіть по важкому терені, а завдяки своєму опанциренню, що дає надійну охорону воякам, може також переїжджати через поле ворожого обстрілу.

Чота штурмових піонірів це інша новорозвинена сила куреня. Її завданням є заміновувати і розміновувати передпілля, скріплювати свої становища, прокладати дротяні засіки, допомагати піхоті при поборюванні сильно укріплених пунктів ворожої оборони, як теж будувати різного роду атрапи для змилювання противника.

Шоста сотня куреня це штабна сотня. В її склад входить ланка зв'язку і адміністраційні чоти. Зв'язкова ланка пов'язує мережею зв'язку: радієм і телефоном — всі частини куреня з його командуванням. Радієвий зв'язок стосується переважно тільки тоді, коли курінь перебуває в бойовій дії, або на марші. Так, отже командир куреня весь час розпоряджає доброю сполукою з цілою своєю частиною.

Обов'язки адміністраційної чоти зводяться до справи платень, відпусток, рапортів — отже персонального характеру, як теж до справ квартирування і постачання.

Так власне побудований і випосажений піхотний курінь може бути вживаний при цілому ряді завдань у наступі й обороні. І хоч він сильний і чисельно і щодо свого озброєння, він не вестиме своїх бойових дій відокремлено. У бою його будуть підтримувати артилерія, танкові з'єднання і летунство.

На цих засадах і з цією зброєю почато недавно вишколювати перший курінь Австралійського Королівського Полка, якого штаб знаходиться в Інґлеборн (НСВ). Його вишкіл розгортається послідовно, починаючи від рекрутського у малих групах, переходить опісля до важчих завдань у більших з'єднаннях, це робить курінь досконалою бойовою одиницею, заправленою у різноманітних діях.

Це та перша реґулярна австралійська піхотинська частина, яку решта австралійської армії хоче взяти собі за зразок.

Порівнюючи побудову цього нового австралійського піхотного куреня із знаним зразком колишнього німецького куреня моторизованої піхоти, хочемо звернути увагу на деякі різниці поміж тими двома типами з'єднань. Нове тут для нас число аж чотирьох легких стрілецьких сотень, як також наявність окремої штабної сотні у рямках куреня, а що дає у висліді разом шість сотень. У склад німецького куреня входили лише чотири сотні, у цьому числі три легкі стрілецькі й одна важка. Також існує велика різниця, щодо числа старшин; австралійський курінь налічує 35 старшин — німецький натомість начислював найвище 15. Далі є різниця у вивінуванні й у побудові важкої сотні. Важка сотня німецького куреня розпоряджала лише важкими кулеметами й ґранатометами, в австралійському ж курені маємо ще крім того чоту протитанкових гармат і чоту штурмових піонірів. З'єднання протитанкових гармат приділювалось німецькому куреневі командуванням полка з 14-ої сотні. Нове теж тут уживання важкою сотнею стрілецьких опанцирених возів. Щодо вогневої сили стрілецьких сотень, можна сказати, що вона як тут так і там однакова. Щодо озброєння то в обох випадках помітне однакове прямування до широкого стосування автоматичної зброї, щоб збільшити вогневу силу. Щодо напрямних вишколу та тактичних завдань не знаходимо різниць. Як тут так і там звертають велику увагу на скорість і рухливість, на добрий зв'язок і врешті на зіграність всієї частини, щоб таким чином добитися максімуму вогневої сили та здобути вогневу перевагу, що й є рішальною у кожному бою.

Саме те, що сьогодні в модерних арміях прив'язується велику вагу до вишколу й вивінування моторизованих піхотинських з'єднань, є якраз доказом, що вони у майбутній війні відіграватимуть велику ролю.

Піхота залишиться на завжди королевою всіх інших родів зброї.

Інж. Роман Кравчук. хор. 1 УД

До стратегії й тактики атомової війни

Поява атомової зброї під кінець 2-ої світової війни та дальші досліди на тому полі привели або ще приведуть до деяких змін у дотеперішніх засадах ведення війни, зокрема ж в наслідок дальшого розвитку тієї нової зброї та її широкого й масового стосування. Дехто з видатних військовиків гадає, що рятунок перед жахливою дією цієї зброї лежить у децентралізуванні, себто в немасовому і несконцентрованому діянні військових з'єднань і що тим вдалося б оминути дошкульних втрат у людях і матеріялі. Інші ж ідуть так далеко, що поважно розглядають питання, чи не прийдеться в наслідок діяння атомової зброї взагалі зрезиґнувати з деяких родів військових операцій, напр. із морських і повітряних висадок та із масових дій армії на суходолі. Але ж, якби погодитися з такими міркуваннями, то це означало б загалом кінець війни на суходолі. Як же ж децентралізацію вважати одиноким виходом на випадок заатакування атовомою зброєю, то в такому стані децентралізовані армії й розпорошені частини не були б взагалі спроможні вигравати боїв. Історія ж воєн вчить, що якраз зосередження військ у вирішному місці і є головною передумовою для щасливого висліду бою. Яку ж тоді стратеґічну й тактичну техніку треба стосувати в війні з ворогом, що має змогу атакувати атомовою зброєю? На це питання пробує знайти відповідь артилерійський інструктор Армійського Воєнного Коледжу США полк. М. А. Соломон у своїй статті «Децентралізація це не відповідь», вміщеній у журналі «Мілітері Ревю» за червень 1951. Свою «рецепту» в тому випадку автор зводить до двох чинників: виготовлення власного оперативного пляну із докладним врахуванням всіх можливих ситуацій та здобуття власної даномісцевої переваги в атомовій зброї.

На його думку, в майбутній війні докладно розроблений оперативний плян матиме на багато більше значення, ніж воно було досі. В ньому мусять бути взяті до уваги: кожен рух і можливість бою частин, кожне можливе заатакування атомовою зброєю в часі й просторі із врахуванням можливих втрат людьми й матеріялом та одночасно передбачене забезпечення даного відтинку фронту резервними частинами. Заплянована операція мусить спиратися на реальних даних та інформаціях про ворога. Тільки, якщо з таких докладних обрахунків виходитиме, що якась заплянована операція, навіть якщо й вимагатиме втрат, алеж обіцює добрі висліди, то командир в праві її починати. Дальша можливість успішного проведення якоїсь операції в тому, щоб впродовж самої операції мати місцеву перевагу в атомовій зброї. Очевидно, в такому виготовлюваному оперативному пляні велику ролю відіграє добра розвідка. Така комбінація бездоганного оперативного плянування, враховування всіх можливостей і місцевої, на даному відтинку фронту, переваги в атомовій зброї наближується до розв'язки поставленого питання. Якщо останнього чинника не було б, то його повинна вирівняти повна перевага в летунстві, що в останній війні вирішило про її вислід.

Поодинокому воякові в добі воювання атомовою зброєю залишається така сама, що й давніш, поважна роля у веденні війни. Щоб успішно провести наступ треба якнайрухливішого діяння поодинокого вояка; він повинен якнайшвидше здобути ворожі становища, знищити в них ворога та далі його переслідувати, щоб не втратити з ним «чуття», бо тільки таким чином буде зменшено риск ворожого атакування атовомою зброєю. Тоді бо для противника буде дуже важко, а то й зовсім неможливо стосувати атомову зброю проти рухомих і нерозпізнаних докладно цілів, ще й до того близько власних бойових ліній.

Якже ж частина находиться в обороні, то слід обирати терен, що зможе захоронити мале число вояків, використовувати при тому всі його можливості й добре розбудовувати опірні пункти тощо. Постійна діяльність патруль мусить «втримувати чуття» з ворогом, бо його скоре і ненадійне відтягнення, чи «зникнення» слід буде пояснювати, як готування до атаки атомовою зброєю. В такому випадку слід зараз же залишати власні становища й просуватися слідом за ворожими частинами, щоб бути безпосередньо близько біля них; це внеможливлюватиме противникові стосувати атомову зброю з уваги на власну безпеку. Залишені ж власні становища треба тоді обезпечити резервами, щоб вберегтися від неочікуваного ворожого наступу з флянки. Плян військового командування мусить передбачувати розбудову якнайбільшої кількости обороних становищ; в часі ж бойових дій їх слід постійно змінювати, щоб не дати противникові змоги виробити собі докладне уявлення про нашу оборонну систему. Засада концентрації сил не втрачає свого значення і тут: армія мусить бути завжди готова, свої сили ввести там, де загрожує небезпека. Крім самого докладного підготовчого плянування, один з найважливіших чинників це оперативна й тактична орієнтація командирів: бо ж, не зважаючи на всяке передбачування, в часі бою виникатимуть різні «несподіванки». Великість командира й полягає в тому, що він мусить вміти опанувати такі наглі, непередбачені ситуації і при тому не втрачати з очей наміченої мети.

З ДИВІЗІЙНИХ АРХІВІВ

Після бою під Бродами поміж членів 1-ої УД, що повернулися з оточення, 1. 8. 1944 р. було роздано відзначення: 10 «Залізних хрестів І-ої кл.», 101 «Залізний хрест ІІ-ої кл», 6 «Воєнних хрестів заслуги І-ої кл.» і 123 «Воєнні хрести заслуги ІІ-ої кл.». З того поміж українців 1-ої УД розділено: 1 «Залізний хрест І-ої кл.», 23 «Залізні хрести ІІ-ої кл.» і 34 «Воєнні хрести заслуги ІІ-ої кл.». Решту отримали німці 1-ої УД. Коментарі зайві.

Володимир Ґоцький (Англія)
ст. дес. 1 УД

Останні дні війни в Запасному полку 1 УД

(Докінчення з попереднього числа)

Далі на захід

В ранці ми потяглись далі на захід. На шляху нема вже такого натовпу, бо німці поїхали на Нойштадт, а мадяри та хорвати на Кляґенфурт. Села та містечка трапляються тепер частіш, що 5-10 км.

Містечко Альтгофен. Читаємо заклик англійського командування до військових частин, щоб зголошуватись на збірних пунктах, де отримають харчі. Другі заклики були спрямовані до німецького населення, щоб воно вело себе спокійно, не товпилось на шляхах та здавало зброю. Тут стрінули ми теж перші орієнтаційні знаки нашої Дивізії, що спрямували нас на Санкт-Файт, Фельдкірхен, Зальцбурґ. Само містечко збереглось ніраз незнищеним. Скрізь видні лиш сліди просування великих мас війська.

Зараз за містечком виїздимо на асфальтову шосу та повертаємо на південь, на Санкт-Файт. Спека немилосердна. Біля якогось бровару, де розташувались мадяри, (а є їх тут повно розташованих по всіх більших домах), видано нам англійські харчі, та хліба знов не було. На щастя якийсь робітник-земляк показав хлопцям, де можна дістати картоплі. Незабаром всі наші вози роздобули цього, від довшого часу не баченого присмаку, принайменше по одному відрові. Хлопці розходяться по хатах за теплою стравою та хлібом. Більшість з них позбулась вже зброї та наплечників, за те багато їде верхи на зовсім незлих конях.

Вермахт вже здає зброю

Що ближче під'їздимо до Санкт-Файт, то частіш минають нас англійські автоколони, навантажені харчовими продуктами, та іншим військовим добром. На всіх знак затисненого п'ястука. Нас зовсім вони не займають, навіть не цікавляться. При шосі великі табори німецького вермахту. Одні вибирають спокійно харчі, другі у стоси складають різнородну зброю.

Біля одного такого табору стрічаємо якихось молодців у військових уніформах з червоними зірками на шапках та автоматами на рамені. Перші тітовці. Біля нас проскакує теж авто із зіркою на прапорі. Над'їздить теж англійська військова жандармерія у червоних шапках, забирає з наших возів автоматичну зброю; їх головно цікавлять пістолі. Та спека, голод, непевність довели нас до такого стану, що ми вже зовсім не реаґуємо, лиш автоматично виконуємо накази.

Від Санкт-Файту над'їздить на коні якийсь наш гармаш та розказує, що там тітовці провіряють документи. Німців роззброюють та пускають, а українців та москалів, як теж хорватів, кудись відводять. «Папа» Губер та пор. Тищенко, що весь час їхали з нами, поїхали були тоді вперед. Хор. Федюк поїхав теж кудись ровером, а хор. Єлє залишивсь десь на обіді. Хлопці підняли крик: «Повтікали! Покинули нас! Продали нас, щоб свою шкуру спасти». Справді, створилась ситуація, в якій трудно знайти якийсь вихід. Курінний лікар хор. д-р Стефанюк дає наказ завертати. З місця завертаємо і спішно женемо назад на Альтгофен. Та завернуло лиш 8 підвод і деякі верхівці. Що з рештою сталось — невідомо. Висилаємо двох верхівців, щоб зв'язатись з рештою. Минає пів години, вони не вертаються. Аж на роздоріжжі під Альтгофеном якийсь англійський поліцист каже нам затриматись. Над'їздить ровером хор. Федюк та повідомляє, що в ліску під Альтгофеном є збірний пункт для наших частин. У Альтгофені є штаб англійської дивізії, який видасть нам дальші зарядження.

Англійці беруть нас в опіку

У міжчасі над'їздять теж інші вози із Санкт-Файту. Зараз вибирається делеґація до англійського генерала. Він її приймає ввічливо; про перемарш нашої Дивізії вже повідомлений. Дивує його, що ген. Шандрук почав переговори з англійцями, а поїхав до американців. На всякий випадок обіцює дати допомогу в харчах та відповідні інструкції на шляху до Фельдкірхен. У Альтгофені долучуть до нас ще якісь частини 29. і 30. піхотних полків. Разом зібралось нас бл. 300 підвод. Заночовуємо в саді, куди привозять нам англійці харчі та забирають всю автоматичну зброю й ручні ґранати. Позволили зате залишити всі кріси і дали пістолі тим старшинам та підстаршинам, що їх не мали.

Забезпечившись «ґлейтом» англійського генерала, виїздимо колоною, довгою майже на кілометер. По дорозі зустрічаємо робітників, — східняків. Одні плачуть, другі ж співають ударні сталінські пісні. Їдуть додому! На кінці міста знаходиться їхній збірний пункт. Деякі з них ведуть себе просто провокаційно супроти нас. Були випадки, що вбили двох стрільців, які спочивали під ліском. Третій втік та спровадив англійців, що з місця розстріляли двох тітовців і п'ятьох росіян.

У Санкт-Файті цілі площі біля дороги закидані зброєю всякого роду. Є багато англійських частин, головно важка та зенітна артилерія. В самому місті, що робить дуже симпатичне враження, на ринку, англійська і тітовська варта. Англійці пропускають нас зовсім байдуже. Зате тітовці просто шукають якоїсь зачіпки, а з очей їм так і б'є охота пограбувати. Врешті затримують нашу полеву кухню як «військове добро». Пропала ж наша фасолянка! Протестувати ніхто й не пробує, щоб не спричинити непотрібної затримки.

Просуваємось далі нецікавими підгірськими теренами. Минаємо якісь села; тут повно мадярів. Вже мерехтіли на небосклоні зірки, як дістаємо наказ розташуватись на лугах під лісом. Площа, де затримуємось, на собі носить вже признаки переходового, нічлігового пункту для тисячів вояцтва. Чого тут тільки не найдете: військові книжечки, частини одягу, порвані паперові банкноти різних держав, і поруч медичні інструменти, побиті грамофонні пластинки, частини радіоприймачів і т. п.

Альпейськими верхами на Захід Після капітуляції Німеччини 1945 року

Досвіта приїхали на конях якісь два типи в англійських мундирах, стягнули одному санітаворі (Заячківському) годинник з руки, понишпорили поміж возами й від'їхали. Пізніше приїхали другі, вже автом, забрали кілька сідел і теж від'їхали. Тоді наш «папа» Губер та ще деякі старшини-українці поїхали до Фельдкірхену, щоб дістати від англійського командування дальші доручення.

Надійшли якісь міліціянти з червоно-білими відзнаками. Були там поляки, італійці, були й українці. Ось один із Коломийщини розказує, що вже 4 місяці перебуває у Тіта; є з ним 16 хлопців із Дивізії. Той сам хлопець розказує нам, що в Фельдкірхені є величезні табори — збірні пункти для військових. Там теж є вже декілька тисяч українців. При-

ходить якийсь поляк в англійському мундирі, і під загрозою пістолі відбирає пор. Тищенкові його верхівця та лишає нам добру раду: відпороти всі відзнаки приналежности до частин СС, щоб не наразитись на шикани зі сторони англійців, які не визнаються на національних тонкощах. Дехто понищив не лише відзнаки, але скинув навіть мундир, замінивши його якимсь лахміттям. Понищено теж військові особисті документи.

Свої та чужі «типки»

Загальна психоза «очищування», зрозуміла серед наших хлопців, якось дивно та несмачно виглядала у німців. Ще кілька днів тому вони із святим обуренням грозили притягненням до відповідальности тим стрільцям, що на місце значка «смерти» причепили тризуба. Сьогодні вони самі відпорюють не лише «смерть», але й свого рідного орла, та СС-івські значки із ковніра.

У міжчасі вертається «папа» Губер та заряджує від'їзд. Англієць, що приїздить з ним, каже німцям виступити окремо; вони мають залишитись на місці. І знов найшлись серед них непоправні грішники. Пор. Кубік та бул. Цанґаліні стараються захватити з собою один віз. Пор. Тищенко запротестував, а при ревізії того воза витягнено з нього ще чималий запас папіросок, горілки та консерв. При тій нагоді виявилась погана сторінка декого із наших старшин. При переношенні відібраних припасів з німецького воза один поручник старався скрити на своєму возі скриньку лікеру. І аж інтервенція хор. Бассараба та грізна постава стрілецтва, на очах якого все те відбувалось, примусили його звернути вкрадену скриньку. Ці припаси розділено поміж хлопців Запасного Куреня.

Подзвінне...

Інцидент при возі пор. Кубіка загострив і так вже напружену ситуацію поміж нашими хлопцями й німцями. Витворилась доволі прикра, ба навіть грізна атмосфера. Коли взяти до уваги, що більшість німців — це були справжні злюки, які себе вважали «іберменшами», а в нас бачили лиш «бледес фольк», нічого дивного, що було побоювання самосуду.

Але було поміж ними багато відданих військовій справі цілою душею. Вони старались і нам прищепити цього духа, вони старались пізнати нас та знайти відповідний підхід до незрозумілої для них української душі. Хоч були вони строгі та вимагаючі, але в першу чергу були людьми. Тепер працались вони з нами, як із справжніми друзями. В їхніх очах, може, перший раз у їхньому зрілому віці, блистіли сльози. Не забуду, як наш шеф дес. Аншіц, людина вже старша, по фаху комерсант, із Тюрінґії, дав на відхідному одному з нас своє цивільне вбрання. Коли ж той не хотів прийняти, та питав, чому він сам не скористався з нагоди, щоб добитися до рідні, Аншіц махнув лиш рукою, а сльоза покотилась по його обличчі. Він був справжній німецький патріот, а коли його було зачепити про політику партії, він лиш відмахувавсь рукою та мав однісіньке слівце, загально вживане в таких випадках серед німців, на жаль, нецензурне. Коли ж тепер прийшло круто, він, хоч і не партієць, не відпорював ні орла, ні «смерти». Він вважав це негідним чести доброго вояка відрікатись в крутий час свого минулого. Тому, мабуть, не скористався з нагоди «загубитись», хоч передбачав таку можливість, на що вказував цивільний одяг.

Ще про «папу» Губера

Та небагато таких типів було між ними. Подивляти однак треба гарт духа, та вояцьку поставу нашого курінного командира пполк. Губера. Він сам — німець із Хорватії, кожної хвилини міг відійти з хорватами. Він однак до останку залишився біля своїх хлопців. (Хоча деякі вищі командири, як напр. полк. Маркс, чи дивізійний, в ординарний спосіб втекли першого таки дня). Він допровадив нас аж до збірного пункту у Фельдкірхен, де попращав бажаннями найкращого майбутнього, в яке він вірить, та передав курінь у руки сотн. Гончаренка.

Це була людина старша, старшина ще з попередньої війни, людяний, старався на кожному кроці злагіднити пруську брутальність наших інструкторів — німців. Це рідко йому вдавалось, бо німці були вперті у своїй глупості та короткозорості. Крім того у Запасному Курені зібрались переважно самі протекціонери, що мимо вух пускали всяке напімнення «папи» Губера. Однак хлопці вміли доцінити добру волю свого командира, тому теж прозвали його «папа» Губер. Це однак зовсім не перешкодило, що другого дня маршу візник та чура пполк. Губера втекли враз із бричкою та всіми приватними клунками пполковника. Від того дня «папа» Губер в одній блюжчині з паличкою в руці маршував на чолі колони.

Складаємо зброю

В дорозі перед Фельдкірхен оточує нашу валку цивільна міліція, що передає нам наказ англійського командування, щоб ми склали зброю та військове спорядження. Міліціянти балакають різними мовами. Є багато поляків; якось соромно складати у їхні руки зброю. Та наказ — наказом. Хлопці складають до рова кріси, муніцію, а міліція переносить на автомашини. Десь далеко напереді англійці контролюють докладно кожну підводу. Використовую нагоду, беру нашого «Філіпса» та несу в ресторан, що при дорозі. Все одно — відберуть. З'їли ми за нього обід, до речі, підленький, та дістали на дорогу два бохонці хліба й кусень сала. Буде на початок таборового життя.

Після роззброєння та поверховного обшуку настрій у всіх попсувався. Хоч і не великі з нас вояки були у запасі, то все ж таки відчували якесь дивне прив'язання до кріса, краще чулись, маючи його біля себе. Роззброєння відчули ми як свого роду погребання наших надій, наших рожевих сподівань. Дехто почав вагатись, чи не краще було іти одинцем, куди очі поведуть, а не тягтись гуртом до .... табору.

Містечко Фельдкірхен сильно збомблене. Ще перед містом на луці ставили німецькі полонені якийсь високий паркан. Казали, що це табір для СС-ів. Та наш табор розложивсь яких 3 км. за містом. Це радше не один табір, а ціла низка вздовж річки-каналу, що випливає десь в підніжжі Альп та попри Фельдкірхен в'ється долиною аж до озера Вертеш. Зразу бачимо на площі під лісом одні лиш авта. Трапляються між ними шатра — шаласи. Далі пустка. За закрутом — кілька домів, а за ними табір возів, коней та людей у німецьких уніформах. Скрізь орієнтаційні таблички: «Ляґер 3», «Ляґер 6ц» і т. п. Спершу бачимо одних тільки німців — нас спрямовуть далі. Долина річки розширяється, на 2-3 км. Врешті доїздимо до нашого табору, що розклався на п'ятигектарній може толоці, зараз при дорозі. Зразу якась фабрика картонних коробок, де тепер приміщено таборові магазини, а з картону хлопці ставлять собі буди. Потім два господарства, а на толоці у безладі сотні шатер, возів із будами. Між ними декілька тисяч наших стрільців, а по оболоні сотні коней. Є між нашими стрільцями теж колишні поліцисти — українці враз із своїми ріднями. Всі вони, як тільки побачили нашу валку вилягли на дорогу, щоб відшукати своїх рідних та знайомих. Вигуки, привітання друзів, що хоч були у тій самій частині, мусіли зайти аж до табору, щоб себе відшукати.

С. Антонів (Німеччина)
дес.-юнак 1 УД

Сотня піхотних гармат

Заки перейду до опису сотень піхотних гармат у ґренадирських полках нашої Дивізії, хочу сказати кілька слів про історію й особливості піхотної гармати — цієї супровідної зброї піхоти.

Німецька легка піхотна гармата розвинулася з мінометa у 1918 році під кінець 1-ої світової війни і звідси й походить її назва: «легка піхотна гармата 18». Вона і зберегла властивості свого родича і завдяки перебудові набула властивостей, притаманних гарматам. Це дає її змогу поборювати відкриті і закриті цілі на далеку і на близьку віддаль. Завдяки своєму тягарові (400 кґ), своїй рухливості і швидкострільності стала вона нерозлучною подругою піхоти в усіх бойових діях. Гнізда ворожого спротиву, супроти яких легка піхотна зброя безсильна, піхотинська гармата може поборювати таки прямим вогнем, або з закритого становища при допомозі настановного приладу. Залежно від місцевости, стосується тут або пологий вогонь, коли кут наставлення цівки не переходить 45 градусів, або стрімкий (крутий) вогонь, коли ціль заслонена тереновими перешкодами, як от горбки, ліс, тощо. При стрімкову вогні кут піднесення цівки переходить 45 градусів. Цього ж рода вогню вживається також, і тоді, коли хочемо добитися більшої пробивної сили стрільна. Калібер цівки легкої піхотної гармати є 75 мм. Довжина засягу її вогню 4000 метрів. До стріляння

вживається двох родів гранат: 1. розривної, 2. протипанцирної. Перша при розриві дає багато відламків; її вживають поборювати ворожу піхоту; протипанцирна гармата має спеціяльну побудову і служить поборювати опанцирені або ж сильно укріплені цілі, рухомі чи сталі і то лише при прямому націлі.

Зчасом впроваджено до сотні піхотних гармат ще й важку піхотну гармату. Вона своїми властивостями не різниться від легкої; тільки її калібер 150 мм, і засяг вогню переходить 5000 метрів. Її вживають поборювати сильно укріплені цілі

Як згадано вже, сотня піхотних гармат, як складова частина піхотного полку («13-та сотня»), бере свій початок ще з часів 1-ої світової війни, під кінець якої вперше піхоті підчинено безпосередньо батерії легких польових гармат.

Враз із артилерією, важкими кулеметами й усіми іншими родами важкої зброї, піхотна гармата підтримує піхоти в усіх її бойових діях. Почавши від обезпеченого маршу, приготування до наступу, впродовж самого наступу, у погоні за ворогом, у обороні, та в відвороті, піхотна гармата завжди залишається з піхотою. Тісний особистий зв'язок командирів піхотних гармат з піхотою і близькість становищ це властивості того роду зброї. Ця «артилерія піхоти» власне тому має змогу на безпосереднє побажання піхотних командирів негайно поборювати укріплені цілі.

В німецькій дивізії, якою саме була й наша 1 УД, кожен піхотний полк мав, як власну складову частину сотню піхотних гармат. Її порядкове число було: 13. Стояла вона під безпосереднім командування командира полка. Числовий стан цієї сотні був: 5 старшин і бл. 200 підстаршин і стрільців. Її вогнева сила були: 6 легких (75 мм) і 2 важкі (150 мм) піхотні гармати Для безпосередньої охорони вогневого становища кожна чота мала один легкий кулемет, а кожен стрілець — своє індивідуальне узброєння; рушниці й пістолі.

Сотня ділилася на три чоти легких і одну чоту важких піхотних гармат. Кожна чота була так зорганізована й випосажена, що могла діяти зовсім відокремлено.

У після брідський період ціла сотня була запряжна. Число коней: 80. Перед брідською битвою чоти легких гармат були теж запряжні, тоді як чота важких гармат розпоряджала тягачами (РСО).

Сотнею командує сотенний. Його заступником є чотовий першої чоти. Сотенний має до своєї диспозиції сотенну ланку. В її склад входять: підстаршина, що командує сотенною ланкою, якому далі підлягають: 1) підстаршина при 1-му кутомірі (бусолі) 2) старший стрілець при II-му кутомірі (бусолі), 3) вимірювач віддалі, 4) зв'язковий. За господарську сторінку сотні, постачання, персональні справи, тощо відповідає бунчужний. Йому підлягає рахунковий, харчовий, двох кухарів, зброяр, двох санітарів і підстаршина, відповідальний за всі вози й коні.

Чотою легких гармат командує чотовий зі своєю чотовою ланкою і ланкою зв'язку. Склад чотової ланки: 1) підстаршина, як її командант, 2) підстаршина при 1-му кутомірі (бусолі), стрілець при 2-ому кутомірі, (його після Бродів уже не було), 3) зв'язковий і 4) підстаршина на вогневому становищі. Всі вони на конях. Ланка зв'язку це підстаршина і трьох телефоністів; до брідської битви у її склад входили ще два стрільці-радисти для радіозв'язку. Крім цих функцій були ще: зброяр, що відповідав за технічну готовість гармат, і підстаршина, що відповідав за всі коні у чоті й за два муніційні візки з їх обслугою.

Легка піхотна гармата. На вправах у Нойгамері весною 1944 р.

На чоту складалися дві легкі піхотні гармати. Кожну з них тягнуло два коні. Обслуга однієї гармати це підстаршина (командант гармати) і 12 стрільців. Чисельний стан чоти: 1 старшина бл. 40 стрільців.

Чота важких піхотних гармат своєю побудовою і складом не різнилася нічому від попередніх трьох чот легких.

У бій вводиться сотня, або як цілість під командуванням сотенного, або як поодинокі чоти, залежно від потреби, вони тоді приділюються окремим куріням, ба навіть — вийнятково — окремій сотні. У першому випадку бойове завдання дає командир полка, у другому — командир куреня чи сотенний.

Петро Поліщук (Німеччина)
хор. 1 УД

З історії німецького зв'язку

У 1-ій світовій війні служба зв'язку виступає в німецькій армії, як окремий рід зброї, під назвою «Телеграфні частини». Вони здебільша користувалися кінською тягою. Телеграфні частини поділялися на армійські й курпусні телеграфні дивізіони. Якщо дозволяв виряд, то сполуку наладнували Армійські й Корпусні дивізіони телеграфного зв'язку. До частин зв'язку належали і радіостанції.

Молоді частини, діставши свій хресний вогонь, вив'язувалися зі своїх завдань зі запалом, посвятою.

Існує афоризм, що німці програли 1-шу світову війни через надто слабий зв'язок, а другу через надто добрий. Може й правда.

Слід одначе зазначити, що вина лежить не так в самих частинах зв'язку, як радше у підході до цього і в використанні зв'язку. В самій побудові служби зв'язку існували неясності. Напр., німецький устав служби зв'язку говорив ясно, що сполуку треба розбудовувати і втримувати згори до низу, себто від штабу армії до корпусів, від корпусу до дивізії, тощо. А так то корпусний дивізіон зв'язку мав, крім до дивізій, втримувати сполуку і до армії. У висліді, бувало так, що командир корпусу, потребуючи негайної сполуки з дивізією, наказував відбудувати лінію до армії. Про наслідки можна догадатися. Та ще й командири «старої школи» нерадо послуговувалися «якимись там дротярами».

За арміями, що просувалися швидко вперед, частинам зв'язку важко було вспівати і звичайно аж по тяжких трудах, вдавалося їм над вечір наздігнати і наладнати сполуку. Тоді звичайно командири порозумівалися, обговорювали положення і намічали пляни на наступний день.

В одних частинах зв'язок був кращий, в других гірший. Все ж таки він існував. Зате не було основно **продуманої** і справжньої мережі зв'язку, як її мав хоча б Наполеон.

Німецька головна квартира в Кобленці мала в розпорядження моторизовану сотню телефонного зв'язку. Також і командування армій розпоряджали частиною моторизованими чотами телефонного зв'язку. Характеристичне тут і те, що рухливости мотору не використовувано там де того конче було потрібно, себто при кавалерійських дивізіях, а тримано їх при штабах, що рідко переміщувалися, і могли це робити залізницею чи кіньми. Занедбано створити штаби моторизованих гінців, чи старшин для доручень.

По думці плянів, складених ще в часі миру, порожнечу поміж наступаючими військами та батьківщиною мали заповнити в німецькій армії етапні дирекції телеграфу, які мали лучити поштово-телеграфну мережу з командуванням армій. Цей плян зреалізовано на лівому крилі західнього фронту. На правому крилі таких сполук не можна було створити, бо не вистачало каблів, щоб втримати сполуку від німецького кордону по Секвану. Щоб цьому зарадити, треба було б використати наявну мережу французької пошти. Але ж кавалерія наступаючи нищила всі лінії, щоб унеможливити розвідці передачу вісток. Зв'язківців-кавалеристів, що могли б відгороджувати лінії в сторону противника та використати наявні лінії на власному боці не було. Наспіваючим частинам зв'язку треба було аж наладнувати порвані лінії. А вони в такому ділі мали небагато досвіду, а ще крім того «лаження по стовпах» не уважалося «вояцьким ділом».

Деяке вдогіднення вносив радіозв'язок. Але і він не міг багато помогти, бо тодішні радіоапарати були надто слабі, і довгі хвилі, на яких тоді працьовано, були вразливі на атмосферичні забурення. Від головної квартири до кавалерійської дивізії віддаль була надто велика, тому щоб

передати радіо-депешу треба було просити посередні станції про передачу. Це опізнювало її відбір. Щенайкраще в радіо-зв'язок були вивіновані кавалерійські дивізії. Щоправда, вони не мали стільки апаратів, щоб під час маршу втримувати сполуку, але на постоях їх радіозв'язок тактичного значення був задовільний. Через широкий стрій, станції собі взаємно перешкоджали. Тому виробився звичай працювати зачергою в коло, щоб кожний міг «прийти до слова». Не всі вищі командири мали радіо-зв'язок, тому коли котрийсь хотів ним послуговуватися, мусів триматися близько штабу дивізії. Радіо-зв'язок давав нові можливості в провадженні рухомої війни, та всі командири кавалерійських з'єднань могли ним з успіхом користуватися. Під час мобілізації відкомандовано до кавалерійських дивізій радіо-станції, та замість дати шифри частині, їх з уваги на «збереження таємниці», замкнено в опанцирених сховках. Вирушаючи в поле, деякі старшини штабу забули взяти їх з собою. Транспортні умови не дозволяли їх скоро призезти, то ж депеші передавано прямим текстом, або дуже примітивно шифрованим. Очевидно, що французька оперативна розвідка не могла з такого подарку зрезиґнувати.

«Традиція» покутувала і в інших родах зброї. Неодин відважний полковник, що в минулому зустрічав атаку кавалерії зімкненим наступом «на баґнети», дуже нерадо рішався вживати таку зброю, як кулемет. Не диво, отже, що телефону, цього «вічного висіння при командуванні» він оминав.

Артилерія була слабо вивінувана у зв'язкове приладдя, до того ж її легкий польовий кабель не був зовсім надійний. Через те командир батерії нераз волів зі своєї драбини оглядати поле свого обстрілу, ніж висилати вперед обсерватора. Про горизонтальну сполуку поміж піхотою й артилерією не було мови, бо для цього не було апаратів.

«Співдія піхоти й артилерії не була на висоті; польову артилерію уважано частіш за ґальопуче як за стріляюче військо», — пише Ґронер.

Не краща ситуація була й на німецькому східньому фронті. Головна квартира в Кобленц не мала постійної й доброї сполуки із східнім фронтом. Врешті непевність про вислід боїв під Ґумбіннен змусила німецьку головну квартиру шукати сполуки почерез пошту. Одначе в Кеніґсберґу ніхто не знав, де знаходиться командування східнього фронту. Після довгого розпитування знайдено його в Бартенштайні. Історична розмова між головнокомандувачем суходільних військ, ген.-полк, фон Мольтке і головнокомандувач східнього фронту, ген.-полк. фон Прівіцом, врешті могла вдібутися. Тому, що фон Прівіц не знав що діється з його 1-ою кавалерійською дивізією і боявся оточення, рішено відступати за Вислу. Тимчасом 1. кавалерійська Дивізія мала успіхи в боях і з численними полоненими долучилася до своїх частин. Про свої успіхи вона не могла подати вістки, бо свої 4 радіостанції залишила при головному баґажі, а поштову лінію росіяни перетяли.

Після зміни командування Гінденбурґ взявся всякими засобами втримувати сполуку. Для того він використовував не лише дивізіони зв'язку, але й поштову мережу, посадив в авто машини старшин для доручень, вислав цепеліни на розпізнавальні лети, а в випадку потреби накази пересилав і літаками. Це полегшило успіх в бою під Таннеберґом. У цих боях німцям допоміг щасливий припадок. Шукаючи сполуки, німецька радіостанція припадково потрапила на російську і записала депешу. Виявилося, що це наказ головнокомандувача російських військ Самсонова. Це був перший день, що німецьке командування не боялося, що воно про рухи ворога нічого не знає.

Російська армія була краще вивінувана радіостанціями, як німецька. Через те, що простори Росії були порівняно слабо покриті мережею поштових ліній, військо було змушене частіше вдаватися до радіо-зв'язку. Недостатній вишкіл зв'язістів і часті повторювання депеш, а з тим їх опізнювання, привели до того, що Самсонов, поставлений перед дилемою: шифрувати й опізнюватись, чи шукати іншого виходу, сказав: «Хай з Богом надають прямий текст». Коли ж російська розвідка викрила причину, несподіваних успіхів німецьких військ, і радіограми йшли вже тільки шифровані, то мінці, щоб вдержати джерело відомостей, створили у Бресляві централю шифрувальників, які відшифровували російські депеші.

І так читання чужих депеш, вишукування положення радіостанцій, а тим самим і осідків штабу, стало дуже важливим джерелом відомостей про ворога.

(Продовження буде)

Л. Рихтицький (Німеччина)
хор. 1 УД

Друга світова війна

Бельґійсько-голляндська кампанія

Після успіхів на півночі перед Гітлером знову стануло в повній ширині питання: за що ведеться війна?

Війну Німеччина вела, щоб на місце втрачених колоній дати змогу свому імперіялізмові розвинутись на кошт Европи у формі пошуків за «лебенсравмом». Німеччина потребувала простору на Сході. Тому Гітлер на Заході простягав руку до згоди. Однак Захід Росію врятував, не погоджуючись на мир.

А тоді стала проблема повної, тотальної війни із Заходом. І Гітлер перед цією дилемою зовсім не завагався. Удар на Норвеґію готовив для нього вільну руку з півночі. Осередком цього пляну стали тепер дві держави: Бельґія та Голляндія, що, за всіми існуючими німецькими плянами, мали послужити помостом до знищення Франції. Цього сподівались теж альянти. І тому французи із повним накладом власних сил уміцнювали свій бельґійський кордон від північного кінця лінії Мажіно аж до моря. Чому не зробили цього передше? Бо не хотіли ображувати Бельґії! Ця французька лицарськість пізніше дорого коштувала Франції.

Сподіваючись повторення війни за пляном Шліффена, вони однак вирішили теж («плян Д») увійти на територію Бельґії, якщо німці зламали б її невтральність.

Тоді як на Заході отак дебатували над старими плянами, за муром німецьких баґнетів проходили найсміливіші приготування. Генерал фон Манштайн змінив плян геніяльного Шліффена з таким розрахунком, щоб пробиватись вздовж моря і звідти звивати ворожий фронт на південь, але проломати ворожий мур в центральній частині і звинути фронт із середини в обидві сторони.

Виконання цього пляну заскочило не тільки альянтів, воно заскочило й самих німців. Бо вони самі ще не знали, як багато вартостів криє у собі ця стратеґія, переведена при співдії всіх збройних сил народу. Альянти комбінували, як на шахівниці, із десятками різних «але», «за» і «проти». Німці подумали одне й на те одне наставили увесь свій воєнний апарат. Наслідки не казали себе довго чекати.

Проти 106 голляндських, бельґійських та французько-англійських дивізій поставили німці 150 піхотних, 10 панцирних, 10 моторизованих дивізій, 4 повітряні фльоти разом силою в 4000 машин.

Альянти мали разом 1400 літаків, різних типів із обслугою різного вишколу. Ген. Вейґан не міг мати великих надій при такому співвідношенні.

Проти Голляндії, Бельґії та Люксенбурґу німці виставили дві армійські групи й одну танкову групу під командуванням фон Кляйста. Північною групою командував фон Бок, південною фон Рундштедт. Завданням фон Бока було ліквідувати Голляндію і звідтіля в'язати бельґійські сили, тоді як фон Рундштедт та фон Кляйст мали за завдання пробитись прямо на захід через канал Альберта та одночасним пробоєм через Ардени зламати французько-бельґійський фронт поміж Дінан та Седаном.

Коротко після півночі 9 травня 1940 р. над Голляндією появились маси німецьких літаків, скидаючи парашутистів, що сміливою атакою зайняли майже всі важливіші летовища та мости в цілій країні. Столицю ізольовано, всі сполуки попали у німецькі руки ще вночі.

З такою тактикою альянти не вміли дати собі ради.

Разом з тим сильна німецька танкова кольона перейшла річку Маас в напрямі на захід, і далі ще дві кольони, що просувались фронтально по голляндській території та встановлювали всюди зв'язок із своїми висадними частинами.

11 травня 1940 р. голляндські повітряні сили розпоряджали ще тільки 12 літаками, а головне командування не мало поняття про події на фронті.

12 травня німці дійшли до Роттердаму, 14 травня Голляндія перестала бути самостійною державою.

Одночасно із наскоком на Голляндію відбувся наскок на Бельґію. Він

(Докінчення на стор. 23)

Кожному слово

Ще до справи охорони могил

П. Василишин заторкнув справді болючу для нас справу. Болючу, бо тут справді перед маєстатом смерти наших друзів мусимо соромно спустити очі. **Ми донині не зробили нічого або краще майже нічого, щоб зберегти пам'ять про них як у формі документарних стверджень для історії, так і повідомлень для їхніх рідних.** Інша зовсім справа — монументальний пам'ятник. Це вже справа дискусійна-у гру тут входитимуть різні моменти — від доцільности, політичних моментів аж до затрати громадського гроша включно. Але зате перша частина мусить бути виконана. Управа Братства повинна розробити якийсь доцільний плян і доручити комусь його систематично проводити в життя. «Вісті» поінформують про адресу, куди слід надсилати всякі документи та знимки. Від себе лише додам, що вже було зроблено в тому напрямі, щоб майбутня установа знала, куди й за чим звертатись.

В таборі полонених українців в Італії (Ріміні) покликано до життя спеціяльну комісію під проводом хор. Закаляка Ярослава, яка збирала протоколярні дані про смертні випадки як на полі бою, так і по шпиталях. На основі праць тієї комісії стверджено без усякого сумніву смерть понад 3.700 старшин, підстаршин і стрільців 1 УД на всіх фронтах. Зладжено було три копії цього списка, з-поміж яких одна знаходиться в командуванні табору (у май. Яськевича), друга в о. Є. Кордуби. Третю копію було переслано до архівів при УДК в Римі. Де ті списки зараз, не вдалось мені ствердити. Думаю, що вони хіба не загинули. Пригадую собі, що чималий відсоток смертних випадків було стверджено саме на австрійському фронті.

Кладовище в містечку Детфорд в Англії, де похоронено 19 кол. вояків 1-ої УД УНА

На основі хроніки з «Життя в Таборі» (Ріміні) та записок о. Ратушинського, шпитального капеляна, вдалося мені зладити такий список стрільців та старшин, що померли в таборі в Італії та поховані на військовому кладовищі в Червії біля Ріміні. Його перешлю до централі Братства.

Відома мені ще така спроба віддати прислугу своїм друзям, що впали: Табор українських полонених в Гарблінґу (Англія) влаштував імпрезу, дохід з якої призначено на будову пам'ятника свого співмешканця, що згинув уже в Англії в нещасливому випадку. А що дохід перевищив потрібну суму, то надвишку призначено на фонд будови пам'ятника друзям, що впали під Ґрацом. Гроші переслано до централі СУБ на це конто, бо в Австрії не було кому зайнятись цією справою і повести ширшу акцію, що в тому часі (1948-50) напевно знайшла б була якнайширший відгук.

В. Ґоцький (Англія)

Пише нам друг **А.** з **Канади:** «Тутешній наш організований дивізійний гурт не розвивається так світло, як я того на початку сподівався. Причини тому різні: одні не вступають до нього, бо приїхали сюди напів-леґально (затаїли свою участь у Дивізії) та бояться тепер виходити з цим наверх, другі — то «кукурузяники», задоволені з того, що нема вже над ними ніяких моральних та громадських законів і користають вповні в благ демократичної Канади, треті — то «загнила інтеліґенція», що шукає тільки таких місць, де є нажива, а четверті це ті, що признають тільки свою партію чи політичну орґанізацію і все, що твориться поза нею, то вже неукраїнське і неважне... Щирих симпатій не маємо ще тут від жодної організації чи установ: в їх очах ми чомусь «конкуренти»... Одні вбачають у нас якусь прибудівку конкуренційної політичної організації, другі ж не люблять нас просто через те, що ми «новоприбулі»... Та я сподіюся, що з цих початкових труднощів ми таки вилізеемо і «станемо на ноги» на тутешньому ґрунті. Маємо клопоти й фінансового характеру, бо важко приходиться оплачувати з малих членських внесків домівку, що тут дуже дорога, а ми її мусимо мати»...

Друже А., віримо, що Вашій енергії вдасться і розворушити суспільно-громадську апатію «кукурузяників» (тобто тих, що «нікс бум-бум», і були тільки «лопатенкомпані») і просвітити всіх «патріотів партій», що й поза їх подвір'ям можна вести неменш важливу громадську роботу, та врешті — з'єднати симпатії «старожилів» — патріотів альбертанської чи манітобської провінцій. Це тим більш, що при Вашому переліку типів теперішніх дивізійників поминуто — п'яту групу — тих, що закасали рукави і не бояться роботи. Ваші труднощі це в більшій чи меншій мірі труднощі наших гуртів і на них (байдуже, чи вони в Сіднею чи в Буенос-Айресі!) і «на вершку». Невтомна енергія одиниць послідовно проламала вже назагал цей лід. То ж ми не боїмося колод під ногами, як лише будуть люди, що їх схотять усунути з витиченої дороги. А ті люди у вас є.

Пише нам **сот. А. М.** з Арґентини: «...очевидно, що відділ військознавства річ дуже важлива і я з великою приємністю візьму в нім участь і зможу написати про те, що знаю ще з часів моєї служби в Червоній Армії. Хочу порушити і другу справу, а це те, що треба більше писати й наступати на російський еміґраційний фронт. Не забуваймо того, що еміґранти-росіяни нині докладають усіх зусиль, щоб бути готовими для створення своєї власної російської національної армії, до якої вони мріють залучити всіх «нацменів». Якщо взяти самих росіян-еміґрантів, то вони чисельно не сильні і тому якоїсь армії створити вони не всилі. Але вони мріють, що до такої «РНА» підуть неросійські народи. Оце в Арґентині функціонують спеціяльні російські військові курси-семінар, якими керує відомий ґештапівець, ген. Холмстон (псевдо!), що мітить стати головним командувачем майбутньої РНА; вони й ведуть роботу, щоб залучити до себе в першу чергу не-росіян із Червоної Армії напр., українців-східняків). Зверніть у «Вістях» на цю ділянку увагу...»

Думаємо, що неодне сказане тут про Арґентину стосується й інших країн. Справа варта того, щоб нею поцікавився й ширший український гурт на еміґрації, що інколи, здавалося б, надто ділово зайнятий дрібними внутрішніми розпрями і небачний на загрозу з-зовні.

На відтинку «Вістей», як Ви вже, мабуть, запримітили, Пане Сотнику, ми перейшли до ширшої вже — позабратської і поза-дивізійної єдино тематики. Це зокрема, як мова про військознавчу ділянку з однієї сторони, а далі — і якщо йдеться про мемуарно-історичну з другої. Правда, наші кроки може ще дуже «обережні», але тим неменш ми стоїмо вже твердо скрізь там, де станули. Радіємо, що Вам, як уродженцеві наших Східніх Земель наша лінія не видалася ні трохи «галицько-імперіялістичною» і Ви готові співтворити з нами на наміченому шляху. Радіємо, що підривна робота наших «старших братів» серед нашого еміґраційного гурта натрапляє на бачне око й належний відпір.

Пише нам **Ст. Качор** із США: «...Я був під Бродами і під Ґляйхенберґом і добре ще пригадую собі, як то там було і як наші хлопці билися. Було різновато: не все наші були «героями» і я добре собі запам'ятав і деякі не дуже бойові сцени. Тепер, коли читаю «Вісті», головне деякі спомини, то виходить, що один наш бив сотню большевиків і що ми взагалі були «льви» і билися краще за всіх, а так, на мою думку, не було. Ми були свіжі фронтовики, деколи гнали ворога, а деколи то він гнав нас так, як це було на Штраднер-Коґель. Чекаю, щоб хтось написав, як то було, як ми, втікаючи губили по ровах запасові люфи, маґазинки і панцерфавсти, бо й таке було. А то не стид, бо всякому війську таке трапляється...»

Дякуємо Вам за Ваші щирі завваження, чи то побажання. Якщо ми правильно зрозуміли Вас, то Вам ідеться про те, щоб у споминах не кольоризувати бойових дій і щоб по змозі передавати їх яко мога найвір-

Комунікати Головної Управи

Головна Управа

4. 6. відбулося в Мюнхені засідання Головної Управи Братства, на якому обговорено біжучі організаційні, фінансові та видавничі справи Братства. Зокрема ж в організаційній ділянці обговорено питання взаємовідносин Братства і його клітин до інших комбатантських організацій в поодиноких країнах, далі проблеми допомоги інвалідам-дивізійникам на терені Австрії й Німеччини та окрему увагу присвячено питанню проведення Загального З'їзду Братства. Він після узгіднення з членами ГУ в США та активом Братства по інших країнах повинен би відбутися восени ц. р. у формі референдуму, спосіб проведення якого з практичних міркувань дещо модифікується. В США й Канаді, де членство ще найбільш скупчене по осередках у західніх частинах країн, відбудуться впродовж літа ц. р. крайові з'їзди делеґатів, що оберуть президії із голови й секретарія. Делеґатів оберуть так само станиці Братства в Арґентині, Австралії, Австрії й Німеччині, а ті делеґати станиць — з-поміж себе оберуть такі ж двочленні президії. Голова й секретар кожної президії мають кожен (при проголосуваннях письмових) по половині стільки голосів, скільки делеґатів репрезентують; непарний голос припадає голові. Такі крайові й станичні президії обирають листовно Президію (з голови й секретаря) та Контрольну Комісію (з голови й секретаря) Загального З'їзду. Перед ними дотеперішня ГУ складає звіт із діяльности, а який вони враз із лістою кандидатів до нових органів Братства розсилають для прийняття й проголосування крайовим і станичним президіям. Давня ГУ до місяця передає новообраній свої функції. Подробиці референдуму будуть подані клітинам Братства в окремому обіжнику. Уповноважений для справ З'їзду — інж. Мирослав Шарко. Його адреса:
Mr. M. Szarko, 2533, E. 31 st St., Lorain, Ohio, USA.

З ЖИТТЯ СТАНИЦЬ

Німеччина: 24. 5. ц. р. відбулися ширші сходини членів Станиці Братства в **Мюнхені**, на яких інж. Р. Кравчук зачитав дбайливо опрацьовану доповідь на тему: «Яким повинен бути старшина?» У сходинах взяли участь 15 членів Станиці.

Австрія: Досі пороблено заходи, щоб організаційно охопити якнайбільше кол. дивізійників на тутешньому терені й притягти їх до праці Братства. Справа однак обліку й реєстрації кол. дивізійників на терені Австрії доволі складна. Причини тому такі: після капітуляції багато дивізійників, рятуючись перед полоном і пізніш перед совєтською репатріяцією, порозбігалося по найглухіших закутках Стирії, Каринтії, Горішньої Австрії та Тиролю й поприміщувалось переважно в «баворів». У багатьох випадках навіть «бюрґермайстери» ішли таким хлопцям на руку, виставляючи їм різнородні документи, оминаючи навіть правдивих персональних даних і таким чином обезпечували їм притулок-прожиття, ну, а «баворам» робучу силу. Таким чином прикріплювали їх до певного «бавора» і місцевости, позбавляючи їх права свобідного вибору праці й місця проживання та можливости переїзду до іншої околиці, — а в дальшому й права нав'язувати будь-які зв'язки з осередками українського життя. То ж не дивно, що ще сьогодні можна зустріти по селах наших дивізійників, що нічого не знають ні про УНРРА чи ІРО, ні тимбільш про українські організації. Якщо навіть декому з них вдалося нав'язати контакт, то самі «бавори» відстрашували й відраджували всіми можливими способами робити заходи для переїзду чи еміґрації. Таких хлопців можна знайти тільки припадково.

Друга катеґорія це ті дивізійники, що перебувають по різних таборах, і від початку цього року є під австрійською опікою. Їх положення трагічне, бо австрійці чужинців тут трактують як «небажаний елемент». По таборах вимагають від кожного без вийнятку плати за помешкання, світло й воду, без уваги на те, чи він заробляє чи ні. До роботи приймають тільки до праці в господарстві та в лісі. А до цього треба бездоганного здоров'я. Всі ж ті, що були фізично здорові, переважно вже кудись повиїздили, якщо їм вдалося скрити своє «коляборантство». Допомогу для безробітних виплачують мало кому і то не більш, як на три й пів місяця. «Нотштандсбайгільфе» виплачують тільки «фолькс дойчам», яких тут трактують куди краще ніж «діпістів». Матеріяльної допомоги зі сторони наших установ немає ніякої. На терені Австрії існує Укр. Центр. Допомогове Об'єднання, алеж і при найкращій волі без копійки чуда ніхто не вдіє.

Станиця Братства в Зальцбурзі налічує 24 активних членів, з-поміж них 7 інвалідів.

Найважче положення це наших інвалідів, що перебувають по різних австрійських заведеннях, як от для сліпих, та по лікарнях. Та, на жаль, навіть і не всім вдалося до таких заведень дістатися. Хоч тут в Австрії існує т. зв. СУВІА, то досі не всі інваліди-дивізійники належать но нього. Зараз іде акція за зареєстровання туди й тих, що вже після війни захворіли на туберкульозу. Досить неприємно і в Австрії відбивається розкол і міжусобиці в СУВІ в Німеччині: всі збіркові акції припинені, а допомоги інвалідам треба більш ніж кому іншому. Жодних рент ніхто з наших інвалідів в Австрії не дістає.

Інвалідів-дивізійників є тут 16, в тому 2 сліпих (Петрівський Іван в Зальцбурзі, Салавило Іван в Кляґенфурті), 2 без ніг, 8 туберкульозників, 2 важко поранених в руки та 2 умовозахворілих.

США: Як ми вже подавали, 27. 4. ц. р. Станиця Братства в **Шікаґо** відбула свої 2-ґі загальні збори в домівці СУМА при співучасті 60 членів і запрошених гостей, серед них ген. І. Омелянович - Павленко, представник Укр. Амер. Ліґи, ОбВУА — відділ в Шікаґо, ООЧСУ, СУМА. Низка видатних громадян надіслала письмові привіти. Після звітів дотеперішніх органів Станиці й дискусії над ними обрано нову Управу у складі: мґр. О. Городиський — голова, д-р А. Рудавський — заст. гол., М. Маркевич — секретар, Е. Ільницький — скарбник, д-р А. Горчинський, В. Долинка, Р. Припхан і В. Галушка — вільні члени; Контр. Комісія — д-р І. Скоморох, д-р Д. Нестюк, інж. І. Варцаба; Товариський Суд — д-р М. Пенсак, інж. Я. Терлецький, мґр. Л. Рудавський. Станиця належить до найстарших в США; офіційно вона основана 21. 4. 1951. Першим її офіційним виступом була влаштована брідська академія, що діждалася висловів признання у

ніше, себто представляти все, як було, включно з неприємними моментами, а не підретушовувати все під «героїв». Ви підхопили цікаву тему; ми згідні з Вами, що в українській мемуаристиці, ба навіть історичних працях, чи таких що претендують на них, інколи дано надто багато волі фантазії й уявленням геройствам, як і загалом неодне перебільшується. Причин треба дошукуватися в невиробленості тих, хто пише, і навіть у своєрідному примітивізмі авторів. Коли ж ідеться про спомини, що появилися в «Вістях», то навіть при дуже строгій оцінці ледве чи знайдете ви таку буфонаду, про яку пишете. Постаті подавляючої більшости споминів, поміщених у «Вістях», на нашу думку, таки реальні. Вони не тільки «перемагають», але й бояться, моляться, відступають, гинуть, ну і б'ються до останнього набою. Ми були б Вам вдячні, якби Ви назвали статтю, де Ви вичитали про того «героя», що «гнав сто большевиків напроти себе». Це вже Ви таки здорово переборщили, а якщо ні, подайте, де Ви таке вичитали. Врешті ж напишіть самі про те, як то кидали по ровах запасові люфи фавстпатрони, як що Ви, як пишете, були співучасником чи свідком таких сцен.

Пише нам **В. Порічко** з Англії: «...Я цікавий знати, чи ті всі панове комітетові, що колись сиділи у Львові і приїздили до нас до Нойгамеру і до Чадци на візити і так нас «тримали на дусі», чи вони ще інтересуються, що сталося з тими їх вояками. Щось дотепер ще ніхто з них не написав в «Вістях» і не поздоровив тих хлопців, до яких так патріотично колись проповідували. Чому то так є, що як щось треба, то найдуть хлопа навіть на полонині і таку бесіду скажуть за Україну, що аж за серце скобоче, а як пахне недобрим, то всі комітетові повідскакують як від «трефного». Але тепер хіба то ми вже не такі «трефні» і міг би хтось з тих, що організували військо, щось написати і датися чути...»

Про який комітет і яких комітетових Вам ідеться і що, на Вашу думку, повинні писати до Вас ті, що — як пишете — «тримали Вас на дусі»?

Пише **Ф. Малюк** з Канади: «...Я був підстаршиною в сан. сотні. Дуже цікаві для мене описи про поодинокі роди зброї в нашій 1 УД. Чому нема ще нічого про сан. частини?...»

Те саме питання ставить і Редакція до Вас, Друже Малюк, і до всіх, хто був у сан. частинах. Сядьте і напишіть, а тоді й буде у «Вістях».

громадянства. 20. 10. м. р. влаштовано чайний вечір для членів Братства, щоб нав'язати товариське життя. Станиця є членом ЗУАДК і її голова брав участь у загальних зборах ЗУАДК в жовтні 1951 р. та ввійшов до його дирекції. 26. 1. 1952 Станиця влаштувала товариську забаву. Нав'язано контакт із місцевим відділом ОбВУА. Успішній Збірці на Пресфонд Братства завдячують у великій мірі свою появу і «Броди».

Збори схвалили резолюцію, що підсумовувала висліди обрад та торкалася головно питань допомоги інвалідам-залишенцям (на них присутні рішили оподаткувати себе місячно в висоті 1 дол.), опіки над могилами вояків 1 УД в Австрії й Італії, створення музею-архіву пам'яток до історії 1 УД й організаційного охоплення кол. юнацтва. Повний текст резолюцій помістила укр. американська преса.

9. 5. ц. р. відбулися ширші сходини Станиці у **Філядельфії**, на яких крім обговорення актуальних справ був зачитаний реферат сот. Ліщинського «Характеристика бою під Бродами», в якому доповідач, учасник боїв під Бродами, насвітлив перебіг подій із перспективи вояка й сотенного. Він намагався вияснити деякі факти, промовчані майором В. Гайке у його праці про Дивізію, і які знову ж ген. Фрайтаґ нераз у своїх виступах подавав викривленими. Доповідь давала чимало цікавого матеріялу до подій, досі ще невияснених якслід. Станиця зараз підготовляє вшанування 8-их роковин бою під Бродами відповідною імпрезою. Із зібраних для інвалідів в Европі грошей переслано індивідуальні допомоги в сумі 80 дол. окремим інвалідам в Німеччині..

На терені Станиць Братства ведеться підготова до Крайового З'їзду.

Головна Управа Братства висловлює на цьому місці щиру подяку керівникам українськомовних радіопередач в Буффало п-ву Ірені й Юрієві Лаврівським та п. Володимиру Блавацькому у Філядельфії за виконання цілої низки авдицій про 1-шу УД, що були введені ними в радіопрограму. Цим вони причинилися в великій мірі до спопуляризування доброго ймення 1-ої УД серед українського громадянства в США.

Канада: Дивізійний гурт у Вінніпеґу налічує яких 100 осіб, з яких однак через різні причини («страха ради юдейського»!) заледве 40 бере участь у житті місцевого Товариства кол. вояків 1 УД. В дні 11. 5. ц. р. Т-во влаштувало спільне свячене для членів і запрошених гостей. В цій милій імпрезі взяли участь 42 особи, з них дві третини дивізійників. На липень Т-во готовить святкування в пошану поляглих під Бродами.

Бразілія: В Сао Павльо (Парана) ініціятивна група тутешнього дивізійного гурта (ок. 30 осіб) підготовила на 1. 6. інформативні сходини для оснування станиці Братства.

Станиця прийняла назву «Станиця ім. полк. Є. Коновальця». У склад управи новозаснованої клітини Братства увійшли: **Андрій Угрин** — голова, **Богдан Глібчук** — секретар, **Степан Петранюк** — фін. реф., **Богдан Білинський** — вільний член. Членів-засновників налічує Станиця — 10.

На 20. 7. Станиця підготовляє святкування 8-их роковин бою під Бродами. Нашій новій клітині бажаємо найкращих успіхів у наміченій праці.

Друга світова війна

(Закінчення з стор. 20)

почався теж бомбленням з повітря та нальотом численних, але дрібних груп парашутистів.

Вони здобули непошкодженими мости через річку Маас, здобули навіть фортецю Ебен-Емаель, яка задля своєї сили вважалась не здобутою, а була зайнята 120 німецькими парашутистами на десяти ширяках, що осіли просто у твердині і під командою лейтенанта Віцінґа взяли в полон всю залогу!

Над каналом Альберта німці затримались цілий день і там розгорілись сильні бої, але вже 11 травня 1940 р. вдалось їм на другому боці здобути мостовий причілок, через нього просунути якстій цілу танкову дивізію і змусити дві бельґійські дивізії, 4 і 7, до відвороту, що включив їх у ряди французьких та брітанських військ, які наспівали поспішним маршем із півдня на допомогу. Саме цього німці й хотіли. Майже 1 мільйон альянтських військ просувався всіми шляхами на північ у білий день і нікому з-поміж альянтських комадувачів не прийшло на думку, що це бодай дивне, якщо вже не підозріле, що німецькі літаки цих кольон не бомблять, а залишають їх у повному спокої, неначе б і хотіли допомоги їм чимскоріш дістатись на північ.

Насправді, німецький генеральний штаб докладно знав про ці пересунення, але проти них не діяв, бо вони йшли, неначе на замовлення, на руку німецькому плянові ген. фон Манштайна. Перед німецьким фронтом дефілювала мільйонна маса всяких військ. І тоді наступили хвилини, що вирішили цілу західню кампанію.

Французька кампанія

Вся французька армія, силою в 102 дивізії поділялась в той час на три групи. На півночі стояла найбільша, 40 дивізій та около 9 дивізій запасу, все під помандуванням ген. Бійо. До неї теж належав британський експедиційний корпус під командуванням ген. лорда Ґорта. Чотири французькі армії: сьома (ген. Жіро), перша (ген. Бляншар), дев'ята (ген. Корап), та друга (ген. Гунціґер) складались на ту північну армійську групу, що її доля заважила на долі всієї Франції. Треба ще додати, що ген. де Ґоль, тодішній головнокомандувач всіх французьких панцирних військ, стояв із 900 танками на північних підступах до Парижу, як стратегічна резерва.

10. травня, в годині 4.30 вранці сильно збомблено англійську головну квартиру біля Аррас, як теж далі в тилу розташовані летовища та склади. Годину пізніш ген. Жорже, головнокомандувач всіх французьких збройних сил групи «Північний-Схід» дав наказ маршувати на північ на лінію річки Ділє. Цікава обставина, що, хоч німці бачили рух цих армій, однак їх не бомбили, — не звернула уваги й не збудила підозри альянтського головного командування. Сьома армія мала навіть завданням допомогти голляндцям — так далеко на північ штовхали її власні командувачі!

Цілий французький північний фронт повернувся боком до німецького фронту, щоб ставити чоло мінцям у Бельґії. Зворотним пунктом всієї операції було місто Седан і дев'ята армія, складена в більшості із мобілізованого, запільного вояцтва. Цій армії припала сумна честь вирішити долю західнього фронту — у некористь своєї країни. Французьке командування не сподівалось, що на фронті саме цієї армії — критої від Німеччини густо залісненими Арденнами — може статись щонебудь лихе.

І якраз там армійська група ген. Рундштедта складена з 4. армії ген. фон Клюґе, з 12. армії ген. фон Лішта, з панцирної армії ген. фон Кляйста та 16. армії ген. Буша вдарила всіми силами просто на захід — на дев'яту французьку армію. Одночасно під французьким вогнем побудували німці понтонний міст через Маас і в годині 1 вночі 15 травня німецькі сили на цьому відтинку ринули через Маас.

Дев'яту армію німці просто розторощили. Седан було взято без бою. Ключова позиція цілого французького північного фронту була в німецьких руках. Вістка про упадок Седану викликала велике пригноблення в альянтській головній кватирі. Німецька офензива відбулась так швидко, що по другому боці не знали ще добре, що саме діється, і мільйонова французька армія поруч британців та бельґійців далі ще боролась у Бельґії.

Тимчасом французький фронт прорвано і через широкі ворота вливались на північну рівнину німецькі панцирні дивізії, що щораз виразніше відрізували північні армії від цілого фронту, відрізували Бельґію враз із усім, що там діялось.

17 травня прорив був уже широкий на 60 миль, а в Бельґії німці зайняли Брюссель. Французи замінили головнокомандувача ген. Ґамелена генералом Вейґаном.

Цього ж дня німецькі танки зайняли Амієн. Сполука із північними арміями була для Парижа перервана. Атаки, що їх провели французи від півдня щоб встановити сполуку, були безуспішні. Німці тримали ворота у Францію міцно у своїх руках.

20 травня німецькі танкові з'єднання заатакувати вже Кале і тепер німецькі війська стали спихати масу ворога в напрямі на Дюнкерк, приготовляючись одночасно на південному фронті своєї широкої «кишки» прориву до атаки на Париж.

25 травня альянтський фронт у Бельґії зовсім заламався і ген. Ґорт отримав наказ рятувати із британського корпусу, що тільки ще можна врятувати. Бельґійський король Леопольд капітулював 28 травня і від 29 травня по 4 червня — завдяки німецькій неактивності на цьому відтинку — вдалось англійцям евакуювати 337 131 чоловік, без зброї і без виряду, а часто й без одягу.

5 червня німці вдарили на південь, на т. зв. лінію Вейґана — після того,

як на півночі взято понад 1 мільйон полонених. Одночасно почався німецький наступ на цілому фронті лінії Мажіно, яку проламано теж біля Ретель.

10 червня німці досягли швайцарського кордону і замкнули від тилів всю лінію Мажіно враз із її великою та сильною залогою. День пізніше німці перейшли Сену нижче Парижа, а французький уряд, проголосивши столицю відкритим містом, подався до Бордо.

14 червня німці відбули в Парижі величезну параду. 15 червня прем'єр Рейно уступив, а маршал Петен отримав від президента Лебрена завдання сформувати новий уряд. 17 червня Петен попрохав завішення зброї, яке й було підписане 25 червня. Його уряд вибрав собі місто Віші («уряд з Віші») на свій осідок.

Треба зазначити ще, що 10 червня Італія вступила у війну і до перемир'я відбулось лише декілька перестрілок на її кордоні із Францією.

Упадок Франції відбувся, як у театрі, — із наперід передбаченою програмою, яку встановили німці. Нові методи ведення війни святкували свій тріюмф: у Польщі, в Норвегії, в Бельгії, в Голляндії, у Франції; всюди тріюмфувала блискавична війна себто ідеальне поєднання дій наземних військ із повітряними.

Упадок Франції частково розв'язав німцям руки на Заході. Залишилась ще Англія, осамітнена і під цю пору майже безборонна, бо її найкращі, кадрові сили пішли внівець у Франції. Недаром Черчіл, що став наступником Чемберлена, у ці дні говорив найтрагічніші промови; Англія стояла сама, здана на ласку і неласку переможної, п'яної тріюмфом Німеччини.

ПОЖЕРТВИ

на Видавничий Фонд Братства склали такі особи:

В Австрії: На лісту ч. 1.: по 50 ш.: Кіцнак Д.; по 25 ш.: Гуль А.; по 13 ш.: Ґембарський М.; по 10 ш.: Джуглей І., Гаврилюк К., Древецький В., д-р Легкун Д., інж. Банах, Труфим Є., д-р Стельмахів, Попель І., інж. Ільницький; по 5 ш.: Антонів В., Панчак І., Коваль К., Гулич І., Ліщинський, Стаховський М., Соляр М., Миз М.; по 2.40 ш.: Бовдій С.; разом: 220.40 шилінґів.

на **лісту ч. 4.:** по 10 ш.: Веремчук Є., Джугало К. С.; разом 100 ш.

на **лісту ч. 3.:** по 10 ш.: інж. Мартинович, Мар, Ц.; по 5 ш.: Гулій М. Мостович Л., М., др Б., Д.; по 4 ш.: А.; разом: 59 ш.

на **лісту ч. 4.:** по 10 ш.: Веремчук /., Андріїв Р.; по 5 ш.: Хомин К., Куриляк М. Бадан Б.; разом 35 ш.

на **лісту ч. 5.:** по 5 ш.: Павлюк К., Шпилько М., Резник М., Филевська, Кидур Г., Сиротенко; по 3 ш.: Будзінський, Салій М.; по 2 ш.: Фарисей, Ґар., Судоплатов, Кудрицький, Фіндрік, Гвоздовський; по 1 ш.: Куфлінський: разом: 49 ш.

В **Арґентіні:** в Буенос Айрес на руки **А. Коморовського:**

40.— п.: Коморовський Андрій, 10.— п.: Ніньовський М.; разом: 50—. пез.

на руки п. Я. **Рибалта** в Буенос Айрес:

по 100.— п.: Савич Володимир, Хамуляк М.; по 50.— п.: Вежбіцький Володимир, Шуплат Дмитро, Шафранюк М., Хомишин Т., Демчук Д., Бременштуль Б.; по 20.— п.: Федик Ю., Голинський О., Букшований Б.; по 21.— М., Середюк Ю., Косюк, Любачівський п.: Малецький М.; по 10.— п.: Бурчак Б., Татунчак В., Жеребецький Б., Микулин М., Рибалт Я.; разом: 661 пез.

на руки п. **Д. Жили:**

по 20.— п.: Лапецький; по 10.— п.: Галатів О., Пришляк І., Байда Д., Вербицький І., Заборський Й., Кашуба, Кудлач П., Стебновський; по 7.— п.: Войтович М.; по 5.— п.: Дідушок Д., Цвях І., Баламанчук І., Головко М., Пелехатий С., Ясінський; по 2.— п.: Королишин І., Михайло; разом: 141.— пез.

Всім жертводавцям щире спасибі!

Комунікат

Капітула пропам'ятних відзнак 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії та битви під Бродами подає до загального відома:

Висліди конкурсу. У висліді розписаного Капітулою конкурсу прийнято на відзнаку 1-ої Української Дивізії У. Н. А. проєкт п. М. Білинського і признано третю нагороду. На відзнаку битви під Бродами прийнято проєкт п. З. Лісовського і признано другу нагороду.

Видання відзнаки. а) Відзнаку 1-ої У. Д. У. Н. А. мають право одержати всі бувші вояки дивізії, які належали до її складу не менше одного місяця в часі від 17. 7. 1943 до 8. 5. 1945.

б) Щоб одержати відзнаку, треба внести на адресу Капітули заяву з такими даними: прізвище й ім'я, адреса, дата народження, сотня і полк, час служби (від дня... до дня...), прізвище сотенного, прізвище двох осіб, які можуть потвердити правдивість даних, власноручний підпис.

Ціна відзнаки в В. Британії 5. — шил., Австралії 7. — австр. шил., Німеччині 3. — н. м., в ЗДА і Канаді 1. — доляр, в інших країнах рівновартість 1. — американського доляра.

Всі заяви з належністю висилати на адресу:

Kapitula, 49 Linden Gardens, London, W 2

В Німеччині заяви і гроші висилати до

W. Kozak, Verlag „Molode Zyttia", München 2, Dachauer Straße 9/II

в) По одержанні заяви і належности Капітули вишле відзнаку разом з виказкою і правильником Капітули.

Відзнака битв під Бродами буде видана пізніше.

голова **М. Длябога** секретар **М. Карпинець**

Листи, адресовані до Головної Управи Братства, Редакції й Адміністрації «Вістей», просимо слати на адресу:

Dr. Olexa Horbatsch, (13b) München 8, Ayingerstr. 25/I

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Почавши з листопадового числа «Вісті» виходять в об'ємі 12 сторінок місячно і коштують:

	1 чис.	річно
в США й Канаді	— 0,20 дол.	2,40 дол.
в Бразилії	— 3 кр.	36 кр.
в Німеччині	— 0,40 нм	4,80 нм.
в Англії	— 6 п.	6 ш.
в Австралії	— 8 п.	8 ш.

в інших европейських країнах рівновартість 0,40 нм., в заокеанських рівновартість 0,20 дол.

— Ціна подвійного числа (24 стор.) падвійна. Оце число подвійне.

Передплату просимо висилати на адреси Представників Братства:

1. **Австрія: В. Яворський,** Salzburg, Hauptpostlagernd
2. **Англія: В. Гузар,** 17, Gregory Boulevard, Nottingham
3. **Арґентіна: Ярослав Рибалт,** Calle Arias 3342, Buenos Aires
4. **Бельгія: Р. Герасимович,** 9, rue des Brasseurs, Louvain
5. **Еспанія: Т. Барабаш,** Donoso Cortes 63, Madrid
6. **Канада: В. Гриньох,** 76, Dewson St., Toronto, Ont.
7. **Німеччина: д-р О. Горбач,** (13b) München 8, Ayingerstr. 25/I
8. **США: О. Городиський,** 1235, N. Artesian Ave., Chicago 22, Ill.
9. **Бразилія: Богдан Білинський,** Praça Vilaboim, 160-1A, Sao Paulo, S.P.

УВАГА! УВАГА!

Наша дивізійна газетка поставила собі за завдання всебічно висвітлити історію 1-ої УД. Вже появилася низка споминів і нарисів, як теж обговорення про окремі роди зброї в Дивізії. Досі ще немає матеріялів про такі частини: санітарні, ветеринарні, технічні, постачання, судівництво. Просимо членів даних частин надсилати в міру спроможностей до Редакції «Вістей» матеріяли про них. Тільки таким способом уможливите Редакції підготовити повний і вичерпний матеріял, що в дальшому стане джерелом для зредаґування історії 1-ої УД.

РЕДАКЦІЯ

РОЗШУКИ

Хто знав би щонебудь про долю **Олекси Карпова,** нар. 15. 6. 1923 р. в с. Клубівці, пов. Товмач, і **Дмитра Карпова,** нар. 6. 11. там таки, а які від 1944 р. служили в 1 УД, у 1945 р. мали бути в околиці Мюнхену й Кельну — згодом в Австрії, біля Зальцбурґу, прошений подати вістку їх батькові на адресу:

Mr. J. Karpiw, 27, Baben St., Rochester 5, N. Y., USA.

Хто знав би щонебудь про долю **Володимира Гарваса («Дуська»),** нар. в травні 1923 р. в Бірках Янівських, Львівщина, що покінчив мистецько-промислову школу у Львові, від 1944 року був на вишколі 1 УД в Нойгамері, згодом на Словаччині, та в початках квітня 1945 р. у Словенії, прошений подати вістку його братові на адресу:

Mr. R. Harwas, 5900, Penn Ave, Pittsburg 6, Pa, USA.

Друковано в друкарні:

Druckerei „Cicero e.G.m.b.H., München, Dachauer Straße 9/II